

*DATIBO OSAGARRI BITXIAK ETA DATIBOAREN
LEKUALDATZEA:
ARI NAI DIYOT ETA KANTA EGIN NAZU BIDEGURUTZEAN*

Beatriz Fernández

(Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertistatea)

Milan Rezac

(CNRS UMR 7023, Paris VIII)

Abstract¹

Under certain conditions, nonstandard varieties of Basque display so-called quirky dative objects, a phenomenon that belongs to the broader family of constructions studied in the typological literature as Differential Object Marking (DOM). For the most part, Basque grammarians have either ignored the phenomenon, or set it aside with suspicion or disparagement. In this paper we seek to redress this gap. First, we describe the main properties of quirky dative objects in Basque, and delimit the range of variation across varieties. Second, we compare it to similar DOM constructions in Spanish (leísmo) and Hindi-Urdu (-ko marking). Last, we analyze its syntactic properties and claim that Basque quirky dative objects should be viewed as true direct objects rather than as indirect objects. Our discussion compares quirky dative objects with the phenomenon of dative displacement, another little-known source of nonstandard variation in the language.

0. Atarikoak

Asko izango dira zuon artean Bilintx handiaren *Izazu nitzaz kupira* izeneko bertsoak gogoan izango dituztenak. Halaxe dio lehen bertsoak hasierako puntuan: *Loriak udan intza bezela, / maite det dama gazte bat, / ari ainbeste nai diyotanik / ez da munduan beste bat* (Bil 104).² Eta bertsozaleek Bilintxen garai bereko Iparragirren *Zi-*

¹ Gure eskerronen zerranda luzea da. Ez dakigu bakarka eta bidaidetik gabe, halako bide luzerik egingo genukeen. Ziur asko ez. Horregatik, bihotzez eskerrak, Julen Agirre, Pablo Albizu, Arantzazu Elordieta, Kepa Erdozia, Urtzi Etxeberria, Orreaga Ibarra, Mikel Lersundi, Jesus Mari Makazaga, Celine Mounole, Javier Ormazabal, Jon Ortiz de Urbina, Juan Romero, Pello Salaburu, Ibon Sarasola eta Igone Zabalarri. Baita Aitor Iglesiasi ere bere doktorego tesiko datuengatik. Eskerrak, era berean, Hizkuntza Tipologia eta Morfologia Orokorreko 08/09 ikasturteko ikasleei, bereziki Ane Odriari fenomenoaz egingdako lanarengatik, Alex Gurrutxagari Zarauzko euskararen inguruan emandako datuengatik, eta Kontxi Arraztiori gure galdetegia Arantz-Beteluko hizkerako hiztunei egin eta hemen aurkezteagatik. Azkenik, hurbilenekeoi: Uxune Iriondo eta Paddy Francori igerilekuko itxaronaldi luzeetan emandako juzkuengatik. Txosten hau lau ikerketa proiekturen dirulaguntza baliatuz idatzi dugu: UPV/EHUren EHU06/20, Ministerio de Ciencia e Innovaciónen FFI2008-00240/FILO, Eusko Jaurlaritzaren Ikerketa Sareak HM-2008-1-10, eta Agence Nationale de la Rechercheren ANR-07-CORP-033.

² Hona hemen, Bilintxen bertsoa osorik (Zavala 1962): *Loriak udan intza bezela, / maite det dama gazte bat, / ari ainbeste nai diyotanik / ez da munduan beste bat; inoiz edo bein pasatzen badet / ikusi gabe aste bat, / biyotz guztira banatutzen zait / alako gauza triste bat.*

billak esan naute ere gogoratuko dute beharbada. Ostean, bertsozalea ere izan beharrik ez dago *Goxo goxo kanta egin nazu / Benitoren Maria Solt*³ gogoratzeko Juan Carlos Perezen bertsiogogoangarrian.

Halako formak nekezago aurkituko ditugu idatzizko testuetan, izan badiren arren, baina ahozko literaturak jasotzen ditu substandarrean aitortu izan zaiena baino sarrigo agertzen diren forma hauek, eta forma hauezaz da, hain zuzen, gure lana: bate-tik, *datibo osagarri bitxiez*, alegia, *ari nai diyot* formako osagarriaz, eta bestetik, *datiboaren lekualdatzeaz* (DL), *goxo goxo kanta egin nazu* esaldiak erakusten duenaz.

Datibo osagarri bitxiez bereziki ezer gutxi idatzi da euskal gramatikan, eta ez dira oso aspaldikoak eurei buruzko lanak: Rezac (2006a), Fernández & Ortiz de Urbina (2008), Fernández (2008) eta Mounole (2008) aipa genitzake ordena kronologikoan, eta gaia zeharbidez aipatzen da baita Fernández & Ezeizabarrena (2001) lanean ere.⁴ Oso bestela, euskal gramatikak ia aipatu ere egin ez dituen datibo osagarriekin nolabait konpara daitezkeen fenomenoak, hala nola, gaztelaniaren *leismoak* (Fernández-Ordoñez 1999) edota, oro har, hizkuntza tipologian *differential object marking* edo *osagarri markapen bereizgarria* (DOM) deitu izan denak —Bossong (1991), (1997), Lazard (2001), Aissen (2003)— berezko tokia dute teoria linguistikoan bai beraien xehetasun empirikoei dagokienez bai azalpenari dagokionez.

Gure lanean, bada, datibo osagarri bitxiak ahal den zehatzen deskribatu eta azalpen bideak jorratuko ditugu. Deskribapenean, hizkera eremua zehazteaz gain (1.1) euren oinarritzko ezaugarriak erakutsiko ditugu (1.2), hizkeren arteko aldakortasuna sortzen duten parametroak ahal dela zehaztuz. Ondoren datiboaren lekualdatzearekin konparatuko ditugu, hizkera berean, datibo osagarri bitxiak nahiz datiboaren lekualdatzea jasotzen dituzten hizkeretako datuak kontuan hartuz (1.3). Deskribapena amaitzeko, leismo itxurako datibo-bitxiak absolutibo/datibo alternantziadun aditzetakoekin (*begiratu dizut*) konparatuko ditugu (1.4). Azalpena bidean, gaztelaniaren leismoaz (Bleam 2001, Ormazabal & Romero 2006, 2007) eta hindiera/urdueraren *-ko* markapenez (Mohannan 1994, Bhatt, 2006) egin diren analisiak azalduko ditugu (2), gure datibo bitxien gaineko analisisia ere garatzeko aukera emango digutelakoan (3).

1. Datibo osagarri bitxiak

Hasi gaitezen, bada, deskribapenaren xehetasunekin.

1.1. Hizkera eremuaz

Gramatika lanetan ia aipatzen ez bada ere, dialektologiaren eremuan eta bereziki Yrizarren lan agortezinean sarrigo aurki daiteke datibo osagarri bitxien berri. Berez, normalean adizki *ez-kanonikoak* kanonikoen ordeztzearekin zerikusia daukan fenomenotzat hartu izan da, nahiz eta, dagoeneko erakutsi dugun bezala, gure ikuspuntutik gauzak oso bestelakoak diren. Batzuetan, datiboaren lekualdatzearen aipamenekin batera aurki daiteke, esaterako, Yrizarrek (1981: II, 359) adizkien erabilera

³ Itoizen *Lau teilatut* kantaz ari gara, noski.

⁴ Besterik da dialektologiaren ekarpena, lan klasikoetatik jasotzen duena datibo osagarri hauen berri, geroago (1.1) erakutsiko dugunez.

okerrean bi dira aipatzen dituen ordezkapenak, batetik, *dit*-en ordezko *nau*, hau da, gure datiboaren lekualdatzea, eta bestetik, bere ustez kontrako erabilera dena, alegia, *nau*-ren ordezko *dit*,⁵ lan honetako mintzagai nagusia.

Yrizarrek dioenez, Bonaparte (1869)⁶ bera ere ohartu zen hegoaldeko goi-nafarreraren hizkera gehienetan ez zirela erabiltzen *ikus*⁷ *nindue* bezalako formak, eta beraien ordez *ikus* *zida* bezalakoak zerabiltzatela, berezkoa zaien erabileran ez eze —datibodun aditz iragankorrekin—, *okerreko* erabileran ere, hau da, iragankor soil-leko adizkiak erabili beharko liratekeen kasuetan ere. Euskalki honetan, Artze, Erro eta Auritzeko aldaeretan⁸ baino ez omen ziren biak zaintzen. Elkanon (Eguesibarreko aldaera) ez ezik, Gares (Gareseko aldaera) eta Oltza eta Goñin (Oltzako aldaera), *dit* moduko *dira*, *dida*, *dere*, *dede* jasotzen ditu Yrizarrek (1981: II, 360).

Yrizarren garaian, Bonapartek esandakoa neurri batean baino ez da betetzen hegoaldeko goi-nafarreraz (1981: II, 362). Hala, Ihabarren (Oltzako aldaera) edota Zian (Gulinako aldaera), ez, aldiz, Txulapain (Gulinako aldaera) edota Odieta (Olaibarko aldaera) ibarretan. Artze eta Auritzeko aldaerez esandakoa, bestalde, berrets daiteke Yrizarren garaian. Erroko aldaerari dagokionez, mendebaldean, Esteribarrean, forma kanonikoak agertzen dira, baina baita *dire*, *zirek*, *direte* ez-kanonikoak ere. Ekialdean, ez da forma kanonikorik jasotzen.

Euskalkiz euskalki ari garelara, Yrizarri (1981: II, 363) jarraituz beti ere, hegoaldeko goi-nafarreraren Bonapartek zehaztutako eremuarekin muga egiten duten aldaeretan ere aurki daiteke: iparraldeko goi-nafarreraz, Lizaso eta Huarte Arakileko aldaeretan; eremu horretatik gertu samar dauden hizkeretan, hala nola, gipuzkeraren nafar azpieskalkiko Burunda edota Etxarri-Aranatzeko hizkeretan. Hortik aparte, eremutik nahikoa urrundutako hizkeretan ere aurki daitezke halako formak, bizkaieraz, besteak beste, Markina, Gernika, Bermeo, Arratia eta Arrigorriagako aldaeretan, edota Irungo aldaeran (iparraldeko goi nafarreraz berau ere).

⁵ Irakurleak Yrizarren (1981: II, 359-372) “Observaciones referentes al empleo incorrecto de algunas flexiones” atal osoa irakur lezake erabilera biak konparatu nahi baditu, eta era berean, fenomenoaz egazutzen duten hizkeren inguruko xehetasun guztiak jaso nahi baditu, nahiz eta guk esanguratsuenak laburbiltzen saiatuko garen.

⁶ Bonapartek (1869: 434) halaxe dio “Les terminatifs à régime direct de première ou de seconde personne ne sont pas en usage dans la plupart des variétés du haut-navarrais méridional. On leur substitue en général les terminatifs à deux régimes, ce qui dépare singulièrement cet intéressant dialecte. C’est ainsi que *eman zida* s’emploie non seulement dans le sens de ‘il me le donna’, mais aussi, d’une manière incorrecte, dans celui de *eman nindue* seulement dans le sens de ‘il me donna ou dedit me’. Les variétés de Arce, d’Erro et de Burguete, ainsi que les manuscrits en notre possession ne méconnaissent pas toutefois ces terminatifs à un seul régime, que nous n’avons pas hésité pour cela même à insérer dans ce tableau.” Bonapartek (1869: 430-433) hamargarren taula osagarriaz dihardu, hegoaldeko goi-nafarreraren aditza biltzen duenaz. Yrizarrek (1981: II, 360) argitzen duenez, egokia da Bonapartek ematen duen azken argibidea, taula egiteko Elkanoko hizkeran (Eguesibarreko aldaera) oinarritu baitzen, eta bertan ez zegoen *nau* moduko aditz jokorik. Hegoaldeko goi-nafarreraz, beraz, Artze, Erro eta Auritzeko hizkeretan baino ez omen ziren egazutzen *nau* bezalakoak.

⁷ Berez *eman* aditza aipatzen du Bonapartek, ez *ikus* —irakurleak goiko azken oin-oharrean ikusiko zuenez—. Ez dirudi fenomenoaren berri emateko aditz egokia hautatu zuenik datibodun iragankorra izanik. Horregatik, eta irakurlea ez nahastearren, erabili dugu *ikus* datibogabea.

⁸ Orreaga Ibarak dioskunez, gaur egun *hizkera* hitza erabiltzen dute dialektologoen gaztelaniazko *habla* zein *variedad* adierazteko. Halaxe egingo dugu guk ere, Yrizarren lanaren aipamenetan *aldaera* hitza ere erabiliko dugun arren *variedad* adierazteko.

Gainerakoan, Yrizarrek mendebaldeko behe-nafarreraz, Baigorriko hizkera aipatzen duen arren —ikus (Yrizar 1981: II, 360)—, Mounolek (buruz buru) diosku akats filologiko gaizto baten eta Yrizar eta Haritxelarren arteko gaizki ulertzean oinarritzen dela. Horrek neurri batean, DOM-i dagokionez ziur aski esanguratsua den hizkera eremua utziko digu: DOM-ik ez dago frantsesarekiko ukipen eremuan, gaztelaniarekikoan baino.⁹

Eremu horretan, hizkeren gaur egungo gramatikei begiratuz gero, ez dira gutxi datibo osagarri bitxien aipamena egiten dutenak.¹⁰ Lan horiek azterturik, DOM aurkitu digu euskara nafarrean.¹¹ Hala, Ultzaman (erdigunea), Esteribar eta Erroibarren (sortaldea), edota Aezkoan eta Baztanen (tarteko hizkerak). Koldo Zuazok dioenez (1998: 18) gaur egun Nafarroa gehiengan erabiltzen da —nahiz eta Bonapartek hegoaldeko goi-nafarreraren ezaugarritzat jotzen zuen— eta mendebaldeko hizkeretan baino ez da gorde absolutibodun osagarri kanonikoa, alegia, Bortzerriak, Sunbila, Bertizarana, Malerreka, Basaburua Ttikia eta Araitzen. Mendebaleko euskaraz ere bai, hala nola, Basauri, Igorre (sartaldea), Forua (Busturialdea), Lekeitio (sortaldea) eta Elgoibarren (tarteko hizkera). Erdialdekoan, Tolosa, Ordizia eta Goierri, Lasarte-Oria, eta Pasaia, Oiartzun, Hondarribia eta Irunen (tarteko hizkerak), baita sortaldeko Imotz, Basaburua Nagusian eta Larraunen ere.¹²

Ez ditugu hemen jasoko lan horietan guztietan dialektologoen emandako datuak eta xehetasunak, baina interesgarria da gure lanera begira azpimarratzea hizkera haueetatik badirela, geroago ikusiko dugunez, DOM bakarrik duten hizkerak, Erroibar eta Esteribarrekoak, adibidez, eta badirela DOM eta DL, biak erakusten dituztenak, hala nola, Basauri edota Hondarribi eta Irungoak. Ibarren (2000: 155) nafar adibideak dituzue ondokoak, DOM-en erakusgarri:

- (34) a. Il tsekote fréntian Andrései ta (Mezkiritz)
 b. Gerra denboran iru aldiz eritu zioten (Lintzoain)
 c. Erematen badirete kartzélera (Lintzoain)

Arretzek (1994)¹³ Basaurin jasotakoetatik, DOM erakusten dute (a,b) lehen adibi-deek, DL hurrengoek (c,d), eta DOM eta DL-en arteko forma hibridoa azken adibideak.

- (35) a. Lagunek ekartzen dotzie kotxien
 b. Etor baseinkittes nik ukusi eingo neinkixu
 c. Gausa asko ekarten gatus
 d. Serio begittu gatusek
 e. Aurok guri yo in gatus

⁹ Baldin eta datibo osagarri bitxiak euskaraz gaztelaniaren leismoaren itzalean sortuko balira, orduan ez litzateke horren harrigarria izango frantsesarekiko ukipen eremuan euren aztarnarik ez aurkitzea.

¹⁰ Hemen herrien aipamena baino ez dugu egingo. Behera jo dezake irakurleak ikustearren zein den herri horretako hizkeraren iturria, alegia, zein gramatikatatik jaso dugun bere berri.

¹¹ Zuazoren (2003) hizkera banaketa eta deiturak darabiltzagu ondoren.

¹² Gaur egungo hizkeren deskribapenetara begira, DOM-en testigantzarik ez da jasotzen Arrasate, Bergara, Bermeo, Eibar, Ermua/Eitza, Leioa, Orío, Otxandio, Sopela eta Zegaman; zalantza sortzen digute Antzuola eta Zeberioko kasuek. Horrek ez du esan nahi DOM-en arrastorik egon ez dagoenik hizkera horietan, baina deskribapena egin dutenek aipatu ez badute, beharbada, besterik gabe ez dagoela edo orokorturik ez dagoela suposa dezakegu.

¹³ Karmen Moja hitzun bakarrarenak dira forma hauek guztiak.

Halaber, geroago (1.2) DOMen deskribapenean ikusiko dugunez badira parametrotu daitezkeen aukerak, esate batera DOM gizakiekin bakarrik erabiltzen ote den, lehen eta bigarren vs. hirugarren pertsonaren arteko banaketa erakusten ote duen...

Gainerakoan, gramatikarion helburuetatik aldendu eta soziohizkuntzalari edota dialektologoentzat bereziki esanguratsuak izan daitezkeen aipamenak aurkituko ditu irakurleak hizkeren gaineko lanetan. Izan ere, badira bereziki adinaren aldagaia aipatzen dutenak DOMen agerpena arrazointzeko. Ikus, esate batera, Hurtadok (2001: 104) Tolosaldeko eta Goierriko gazteen hizkeraz dioena, baita Fraile eta Fraile (1996: 11) ere Oiartzungo hizkerarako. Hurtadok Ikaztegitan (Toloaldea) jasotako adibideak dituzue ondokoak. Gazte hizkerakoa da lehena (DOM-duna) eta nagusien hizkerakoa bigarrena (DOM-ik gabea).

- (36) a. lengo urten Ikazteitan ikusi nizun
 b. jun dan urten Ikazteitan ikusi zinduzten

Gazteen hizkeran DOM ugariagoa izateak zerikusia izan dezake, beharbada, gaztelaniaren eragin nabarmenagoarekin. Adina alde batera, inoiz halako DOM formak gaztelaniaren eraginpean sortu direla iradokitzen da, eta batzuetan iradokizuna baino zerbait gehiago da, adibidez, Ordiziako hizkerari buruzko lanean (Garmendia eta Etxabe 2004: 78), *erdarakaden* zerrendan jasotzen diren forma ugari *guri danoi eskola bialdu ziuén* edota *nei utzi zien emen* bezalakoak dira, alegia 1, eta 2 pertsonako DOM-dunak iraganean.

Utz dezagun hemen, bada, hizkera eremuari buruzko atala, eta ikus dezagun DOM bera zer ote den.

1.2. Deskribapenaren oinarriak

Gure lanaren abiapuntuan *ari ainbeste nahi diyotantik* ekarri dugu gogora datibo osagarri bitxiak nolakoak diren erraz ulertzeko. Deskribapena egiten hasi aurretik, bertsoa bera ez ezik, euskaraz perpausak nola atontzen ditugun kontuan izan behar dugu.

Forma estandarrean, eta euskaraz oro har, edozein perpausetan aditz iragankor soil¹⁴ bat izanez gero, *ikus*i adibidez —geroago helduko gara *nahi izan* predikatura—, ergatibo eta absolutiboz markatutako argumentu bana ditugu, eta horiekin komunztadura egiten duten aditz laguntzaile iragankorreko adizkiak azaltzen dira, honela:

(4)	Nik	zu	ikus	z-a-it-u-t
	ni-E	zu.A	ikus.ASP	2D-Apl-erroa-1sE

Gogoratu perpaus honetan, ergatibo kasua ezarri zaiola subjektuari (*nik*) eta absolutiboa, berriz, osagarriari (*zu*). Era berean, ergatibo komunztaduraren bitartez agertzen da subjektua inflexioan —*t*, eta absolutibo komunztaduraren bitartez *z*— osagarria.

¹⁴ Testu honetan zehar, Fernández & Ortiz de Urbinak (2008) proposatutako terminologiari jarraituko diogu iragankor, inergatibo eta inakusatibo soilak (datibogabeak) eta datibodunak bereiziz. Jo bertara xehetasunen bila.

Jo dezagun orain perpaus kanoniko honek substandarrean erakusten duen ordezkero perpausera, eta alderatu dezagun goiko adibidearekin. Lekeitioko hizkeratik jaso da bera.

(5)	(Ni-k)	su-ri	ikusi	d-o-t-zu-t ¹⁵
	ni-E	zu-D	ikusi.ASP	espl-erroa-DA-2D-1sE

(Hualde, Elordieta & Elordieta 1994: 125-7)

(5)eko perpausean, bi dira ezberdintasun nagusiak perpaus-lagun kanonikoaren aldean: batetik, osagarriari datiboa ezartzen zaio ((*su*)*ri*), ez absolutiboa (\emptyset), eta bestetik, datibo komunztadura ere egozten zaio inflexioan (*zu*), ez osagarriari ohikoa zaion absolutiboko komunztadura (-z).

Baina eten dezagun deskribapena aipatu ditugun bi ezaugarrietatik —kasua eta komunztadura— bat azpimarratzearen. (2) bezalako perpausetan berebiziko garrantzia duena da osagarria datiboaz markatzen dela modu ez-kanonikoan, baldin eta osagarria kanonikoki markatzen duen kasua absolutiboa bada. Datibo osagarri bitxia deituko diogu lehenago egin dugunaren ildotik (Fernández 2008). Leismoa ere deitu diogu inoiz (Rezac 2006a), gaztelaniaren fenomenoarekin erakusten dituen antzekotasunak azpimarratzearen. Geroago ikusiko dugunez (2. atala), euskaraz horren estigmatizatuak diren forma hauen modukoak dira, diferentziak diferentzia, hizkuntza tipologian *differential object marking* (DOM, osagarri markapen bereizgarria) labelpean biltzen direnak (Comrie 1981, Bossong 1991 beste askoren artean). Horregatik, DOM akronimoa erabiliko dugu fenomenoaren berri jasotzeko. Jakina, osagarria datiboaz markatzearen ondorioz, aditz laguntzaile iragankor datiboduna da hautatzen dena eta ez datibogabea,¹⁶ eta datibo komunztaduraz islatzen da datibo osagarria inflexioan (*dotzut* vs. *saittut*).

Batzuetan, datibo osagarri bitxia erakusten duten hizkeretan, hala nola, Lekeitiokoan, datibo osagarri horren ordezkero, absolutibo osagarri kanonikoa ere aurki daiteke.¹⁷ Hona hemen (1) adibide estandarren ordezkeroa dena, eta ikusten dugunez, osagarria absolutiboaz markatzen duena:

(6)	(Ni-k)	su	ikusi	s-a-itt-u-t
	ni-E	zu.A	ikusi.ASP	2A-plA-erroa-1sE

(A. Elordieta, buruz buru)¹⁸

Forma ez-kanonikoetara itzuliz, osagarriari datiboa ezartzen zaionez, aditz iragankor soileko perpausean (*ikus*), itxura hori bera du argumentuak, baita zehar osagarria denean ere, datibodun aditz iragankorreko perpaus batean (-*eman*). Gainera, aditz

¹⁵ Lekeitioko hizkerako datuak izan arren, bertan agertzen diren ezaugarriak, oro har, halako forma erakusten dituzten hizkeretara zabal daitezkeelakoan gaude, nahiz eta geroago erakutsiko dugunez, euskararen hizkeren artean ere parametro aukerak dauden.

¹⁶ NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK, hurrenez hurren, ezagunak izan arren, guk saihestuko ditugun deiturak dira, aditz laguntzaile iragankor datibogabe eta datiboduna hobetsiz.

¹⁷ Honetan ere, osagarria markatzerakoan, hizkeren artean diferentziak daudelakoan gaude: (i) datibo eta absolutiboaren artean hautatu beharra dutenak, eta (ii) datiboa beste aukerarik ez dutenak.

¹⁸ Fernández (2008) lanean jasotakoa.

laguntzaile bera agertzen zaigu aditz iragankor soil zein datibodunarekin; konpara itzazu (a), (2) adibide bera dena, eta (b).

(7)	a.	(Ni-k)	su-ri	ikusi	d-o-t-zu-t
		ni-E	zu-D	ikusi.A	espl-erroa-DA-2D-1sE
	b.	(Ni-k)	su-ri	liburua	emon d-o-t-zu-t
		ni-E	zu-D	ikusi.A	eman.ASP espl-erroa-DA-2D-1sE

Honaino, beraz, deskribapenaren oinarrizko datuak. Ez datu guztiak nolana ere, ez baitugu oraindik esan datiboaz markatutako osagarri horrek berez ezaugarri berezirik izan behar ote duen datiboaz jabetu ahal izateko, ala osagarria den ezin argumentuk datiboa jaso dezakeen Lekeitiokoa bezalako hizkeretan. Fernándezek (2008) *Biziduntasunaren Hierarkiari* —(Silverstein 1976), ikus baita Mounole (2008)— begiratu dio datibo markapenak murriztapenik ote duen jakiteko, eta Lekeitioko hizkeran, behintzat, DOM izateko, argumentuak gizakia izan behar duela dirudi. Hala gizaki ez diren argumentuetan, datibo markapena ez da zilegi. Jo ondoko adibideetara:

- (8)
- Peruk ni ikusi nau/ ikusi dosta
 - (Nik) Su ikusi saittut / suri ikusi dotzut
 - (Peruk) Jon ikusi dau / Joneri ikusi dotza
 - (Nik) neskia ikusi dot /neskiari ikusi dotzat
 - (Nik) txakurra ikusi dot /*txakurrari ikusi dotzat
 - (Nik) telebista ikusi dot /*telebistari ikusi dotzat

Adibideetan hierarkian goren dauden singularreko lehen pertsona izenordaina (a) eta bigarren pertsona izenordaina (b) ditugu hasieran; datibo eta absolutibo markapen biak ditugu baita izen bereziekin (c) zein gizakia diren izen arruntekin (d). Hortik aurrera hierarkia eten egiten da, datibo osagarririk ez baitago ez bizidunak diren izen arruntekin (e)¹⁹ ezta ondorioz hierarkian beheren dauden izen bizigabeekin ere (f).

Dena den, bada honi gaineratu behar zaion ñabardura itxuraz garrantzitsu bat, ziur aski, parametrotze aukerak zabaltzen dituena euskal hizkeretara; ikus baita 4 ataleko eranskinak. Izan ere, Hualde, Elordieta & Elordietak (1994: 125-127) diotenez, sarriago aurkitzen da datibo osagarri bitxia bigarren pertsonakoa (b) denean, hirugarren pertsonakoa (c) denean baino. Beraz, Lekeitioko hizkerari dagokionez, aurkakotasun nagusia gizakia/ez-gizakia²⁰ bada ere, lehen eta bigarren pertsona/hirugarren pertsonaren arteko aurkakotasunaren zantzuak²¹ ere agerian uzten ditu, eta zantzu horiek bete-betean erakuts dezakete beste hizkera batzuetan aukera nagusia dena.

¹⁹ Salbuespen bat bakarra aurkitu dugu lan asko eta askotan zehar, Hurtadoren (2001: 104) liburuan: *gizon batek joyo zakurrari* (Hernani, Hondarribia) vs. *gizonak txakurre jo do* (Ataun), *gizon batek txakurra jo du* (Alegia).

²⁰ Ez dirudi zuzena denik esatea, hizkera honetarako bederen, bizidun izan behar dela osagarria (Mounole: 9, 13), ez baitira bizidun guztiak datiboa erakuts dezaketena, bizidunetatik gizakiek baino ez, goiko (e) adibidean ikus daitekeen moduan.

²¹ Oso litekeena da, era berean, aldakortasun idiolektala egotea. Adibidez Mounolek (2008: 13 oinoharrean) dioenez, bere datu-emaila lekeitiarren artean bada bat, hierarkia izen berezi eta arrunten artean eteten duena, hau da, *Joneri ikusi dotza* onartzen duena eta *ez aldiz eztoztat ezaututen oneri umiari*.

Esate batera, Mounolek (2008), Iglesiasen (2005) laneko datuez baliatuz dioenez, Arratiako bailaran hirugarren pertsonako osagarriak halaberrez absolutiboa behar du, ez datiboa.²²

Parametrotze horren lekuko dugu gainerako hizkeren artean ere antzematen den aldakortasuna.²³ Zenbait adibide ematearren, Ultzamako hizkeran, DOM 1/2 pertsonatarako orokorturik dago eta 3 pertsonarako hautazkoa dirudi (Ibarra 1995: 427); antzera esan daiteke Pasaiako hizkeraz: Pasai Donibanen DOM erabat orokorra da 1/2 pertsonetarako, eta San Pedrokoan badira oraindik ere berezko formen testigantzak (Agirretxe et al. 1998: 122). Bestalde, Erroibar eta Esteribarren 1/2 zein 3 pertsoneri eragiten die, nahiz eta salbuespenen bat baden 3 pertsonarekin (Ibarra 2000: 152-3): ikus goiko (1) adibideak vs. *maten tzute gizon goa*. Honek Lekeitioko hizkeraren hautua ekartzen digu gogora, nahiz eta Lekeitiokoan, DOM hautazkoa den eta Erroibar eta Esteribarren, itxuraz, halaberrezkoa.²⁴

Oso interesgarria da era berean Mounolek bere lanean arakutzen duen beste aukera bat datibo osagarri bitxien murriztapenak hobe ulertzen laguntzen diguna: osagarriak, datiboaz markatu ahal izateko, gizakia ez ezik, zehatza ere izan behar duela dirudi. Mounoleren (2008: 10) lanetik jasotako adibideak dira ondokoak, Lekeitioko euskararako hauek ere.

- (9) a. **Eztotzat ezaututen iñori b. **Morroi bateri ikusi dotzat

Antzeko datuak dakartza Tolosako hizkeraz ere:

- (10) a. **Nik ez diot iñorrei ikusi b. **Jonek neska askori ikusi dio
c. **Elkarri ikusi diote

Egileak dioenez, sintagma zehaztuak datiboaz marka daitezkeen arren, zehaztugabeak (a), kuantifikatzaileak (b) eta elkarkariak (c) absolutiboaz baino ezin daitezke markatu. Inolaz ez, datiboaz. Areago Tolosako hizkerako datuak aipatzerakoan, *baten* erabilerari dagokionez azpimarratzen duenez, erreferentziadun interpretazioa du datiboaz markatutakoak, absolutiboaz markatutakoa erreferentziagabea den bitartean.

- (11) a. Idazkari bat bilatzen det b. Idazkari bati bilatzen diot

²² Salbuespen bakarra dakar (Mounole 2008: 11), gazte hizkeran, hirugarren pertsonako datibo osagarriak *ikusi* bezalako aditz arras arruntekin erabil daitezkeela dioenean, *ari ikusi dotzét* adibidean esaterako. Bizidun izanik ere, datiboa inondik inora jaso ezin dezaketanak izen arruntak dira: —*Han atropellado al perro!* —*Txakurre jol/harrapeu/zapaldu deurie* (Iglesias, buruz buru).

²³ Batzuetan ez da eraza testuak behar bezala interpretatzea, eta litekeena da, gainera, datu gehiagorik gabe okerretara interpretatzea. Esate batera, Pasaiako hizkeraz ari direla, halaxe diote Agirretzek et al. (1998: 122): “Pasaian oro har, NOR 3. pertsona deneko formak ageri zaizkigu NOR-NORK paradigmari dagokionez: ‘*det, desu, ditusu*’. Pasai Donibaneren kasuan garbi esan daiteke gainerako pertsonetako formak ez direla erabiltzen, eta horien ordez NOR-NORI-NORK zutabeko formak erabili ohi dituztela: *Oan dala urte batzuek ikusi sian eta esan tzian, Asko maite siaten*.” Esan nahi al du horrek DOM 1/2 pertsonetan baino ez dagoela? *Det, desu* eta abar gordetzeak ez du esan nahi, adibidez, gizakietarako forma kanoniko horiek erabiltzen direnik. Halako zalantza asko sortu zaizkigu hizkeren gramatikak aztertzen geginharduela.

²⁴ Aukera bakar bat (Erroibar/Esteribar) ala bat baino gehiago (Lekeitio) izateak aldaketak daraman bidea erakusten digu. Esanguratsuak dira, alde horretatik, Kontxi Arraztiok Araitz-Betelun jasotako datu-emaielen artean dagoen aldakortasuna: 1. DOM-ik onartzen ez duen hiztuna, 2 forma kanonikoak nahiz DOM onartzen dituen, eta 3 DOM beste aukerarik ez duena.

Halako datuak —eta ondoren (3) erakutsiko ditugun beste asko— nekez atera daitezke eskura ditugun hizkeren gramatiketatik. Kontuan izan lan hauetan DOM-en berri jasotzen dela nagusiki NOR-NORK —iragankor soila— eta NOR-NORI-NORK —iragankor datiboduna— paradigmaren arteko nahasketa labelpean, eta kasurik onenean, adibide batzuk eta oharren bat baino ez dutela gaineratzen hizkuntzalariek. Horrek zaildu egiten du fenomenoaren nondik norakoak zehazteko bidea erakusten du, orobat, fenomenoaren arakatzeko bereziki sortutako galdetegiak behar ditugula, —lanaren I eranskinean dakarguna, adibidez, Kontxi Arraztiok (2009) Araitz-Betelun erabili duena. Nolanahi ere, geroago ikusiko dugunez, Mounoleren goiko datuak, oro har, berresten dira Arraztioren DOM-dun datu-emailearen juzkuetan.

Deskribapena amaitzeko, bada, gure ustez, parametrotzea ekar lezakeen beste aldagai bat, nahiz eta hala ote den zalantza sortzen digun. Denboraz ari gara, Rezacek (2006a)ko lanean aipagai duen aldagaiaz. Dena den, denborak inon eraginik izanez gero, ez da hori Lekeitioko hizkeraren kasua. Hizkera honetan ez dirudi-eta denborak DOM-i eragiten dionik, goian dagoeneko ikusi ditugun orainaldiko adibideen ondoan, iraganeko honakoak ditugulako:

(12) a. Péruk ikusi naben / eustan	c. Koldok dzo saittun / eutzun
b. Su ikusi saittuten / suri ikusi neutzun	d. Péruk ikusi eban / eutzan

Berriro ere DOM agertzen zaigu iraganean eta forma kanonikoarekin aukeran. Diferentziarik ez da, beraz, orainaldi eta iraganaren artean. Alabaina, beste hizkera batzuetan, itxuraz denborak nolabaiteko eragina du DOM formen agerpenean. Izan ere, hizkera batzuetan, bederen, halako formak ugariagoak dira iraganean orainaldian baino. Halaxe diosku, adibidez, Sagarzazuk (2005: 82)²⁵ Hondarribi eta Irungo hizkeretarako. Bestalde, Yrizarren lanera begira, ez dira gutxi DOM formak iraganean baino erakusten ez dituzten hizkerak. Hala, adibidez, Azpilkuetako hizkeran DOM bakarrik jasotzen da iraganean ez orainaldian (*zaiztet* vs. *natzen*); Yrizar (1997: 716-750). Horrek pentsarazten digu litekeena dela denborak ere nolabait baldintzatzea fenomenoaren hedadura, baina, egia esan, oso litekeena da ispilatze hutsa izatea.²⁶ Dena den, ez dugu uste inondik ere denborak parametrotzean zerikusirik balu, biziduntasunak beste garrantzi izango lukeenik; pertsona eta denboraren araberako parametrotzearen Azpi-

²⁵ “NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK sailetan berezko adizkiez gain, ohikoa da herriotan bestelako adizkiak erabiltzea. Esate baterako, NOR-NORK saileko adizkiek Irunen eta Jaizubian hobetoxe irauin badute ere, NOR bigarren pertsonari dagokionean NORI modura hartu ohi da orainaldian: *ekixi disú* ‘ikusi zaitu’ / *emán djet kóttxjan* ‘eraman hau’.”

Bordariren lekukotasunak (1981: 300) adierazten digu Hondarribian behintzat xx. mendean asko zabaldu direla: *Múñetaraño sartuak ttugú hondarrabitárrak*: “Ikusio diot, zuri ikusi, esan nau ta olakuak” Iraganen pertsona gehiagotara ere hedatu da joera.” (Sagarzazu 2005: 82).

²⁶ Batzuetan hizkuntzalariek ematen dituzten adibideetara begira, iraganeko formak dira nagusi, esate baterako, Makazagak (2007: 131) fenomenoaren honen aipamena egiten duenean Elgoibarko hizkeran jasotzen dituen guzti-guztiak iraganeakoak dira. Alabaina, Makazagak berak argitu digunez, formak horiek iraganeakoak dira datu-emaileek iraganeko kontakizunak egiten dituzten pasarteetatik atereak direlako. Grabazio libreetan aurkitutakoak ez dira halabeharrez iraganeakoak; ikus baita Etxebarria et al. (2009). Iraganeakoak izatea, hortaz, zorizkoa da eta ez zaio fenomenoari berari zor. Oso litekeena da Ordizian Garmendia & Etxabek (2004: 78) erdarakaden zerrandan jasotakoak ere arrazoi berarengatik izatea iraganeakoak.

likuetako adibidea dakargu *I* eranskinean, *a* adibidean, inork zertaz ari garen zehatzago ikusi nahi balu.

1.3. Datibo osagarri bitxiak eta datiboaren lekualdatzea

Goian aipatu ditugun ezaugarri guztiek neurri batean datibo osagarrien izaera zehazteko aukera eman digute. Datibo osagarri bitxiak, orobat, datiboaren lekualdatzarekin —Fernández (2001), (2004), Fernández & Ezeizabarrena (2001) eta Rezac (2006a)— konpara daitezke, eta berez konparatu izan dira dialektologian ez ezik, gramatika lanetan ere.

Horretarako, badago (2) perpausari begira oso kontuan hartu beharreko ezaugarri bat, hau da, kasuak eta komunztadurak bat egiten dute datibo osagarri bitxiko perpausetan. Gogoan izan DOM osagarriek datibo kasua ezartzen zaiela, eta ez hori bakarrik, datibo komunztadura ere gaineratzen zaie. Honek dirudiena baino garrantzi handiagoa du. Izan ere, adizkien komunztadura ez-kanonikoa bakarrik balego fenomenoaren sustraietan, dialektologiako lan klasikoetan —eta gaur egungo hizkeren lanetan agertzen den moduan—, litekeena da ondoko perpausak izatea, eta ez goian aipatutakoak:

- (13) a. *Nik zu ikusi dizut b. *Zuk ni ikusi didazu

Adibide hauetan, osagarriak absolutibo kasuarengatik ere, datibo komunztadura erakusten du adizkian. Ez dirudi, baina, perpaus gramatikalak direnik.²⁷ Dena den, honi dagokionez dialektologia lanetan interpretatzen bihurriak diren kasuak aurkitu ditugu. Esate batera, Yrizarrek (1981: II, 359) berak dakartzan adibideak halakoxeak direla pentsa liteke, alegia, absolutibo kasu eta datibo komunztadurakoak. Ikusi bestela:²⁸

- (14) a. (Nerau) gurdian ekarri dit b. (Nerau) gurdian ekarri nau

Neraulekarri dit bikotean, absolutiboaz markaturik dator argumentua, nahiz eta datibo komunztadura erakusten duen adizkian.²⁹ Horrek pentsaraz diezaguke datibo komunztadura ezarrita ere, ez dela horregatik datibo kasua ezartzen, absolutibo kasua baino. Egia da parentesia darabilela Yrizarrek. Hortaz pentsatzekoa da *nerau* isilduriko argumentua dela, ez agerikoa, eta hori dela eta darabilela Yrizarrek parentesia, hizkuntzalariok egin ohi dugun bezala; berez ahozko hizkeran pertsona izenordaina besterik gabe isildu egiten da, argumentua nolabait indarturik ez badago, behintzat. Eta isildurik egonez gero, orduan, bi hipotesi izan genitzake isilpeko argumentuaren kasuaren gainean: i) edo absolutiboaz markatzen da, berez, datibo komunztadurarengatik ere, hala behar lukeelako osagarriaren markapenak,

²⁷ Ez dugu esan nahi honelako perpausak ezinezkoak direnik euskaraz —zer da ba ezinezko?—. Baina izatekotan, ez dira, guk dakigula behintzat, inongo hizkeraren ezaugarri. Oso bestela, *zuridizut* bikotearen testigantzak badira hizkera batzuetan, eta hori da hain zuzen ere dialektologiek-eta jasotzen dutena *zuzaitut* bikotearen ordez.

²⁸ Halaxe dio hitzez hitz: "Sustitución inversa de la anterior: empleo de *dit* con significado impropio de "él me ha" (además del suyo propio, "él me lo ha"); este uso da lugar a expresiones incorrectas, tales como (*nerau*) *gurdian ekarri dit*, en lugar de (*nerau*) *gurdian ekarri nau* "él me ha traído en el carro (a mí mismo)".

²⁹ Datu hauek, gainera, fenomenoaren berri lehenengoz ematen duenean aipatzen ditu Yrizarrek.

edo ii) datibo kasuaz markatzen da, modu ez-kanonikoan, datibo komunztaduraz markatzen den bezala.

Yizarren *nerau* horrek sor ditzakeen zalantzak alde batera, badirudi halakoetan, ii) hipotesia dela bietan zuzena, hau da, datibo kasua nahiz datibo komunztadura ezartzen zaizkiola osagarriari. Lekeitioko hizkerako datuak jaso ditugu goian eta ageriko datibo osagarria erakusten dutenak dira eurretatik batzuk. Hortaz, datibo kasua da osagarriak daramana, ez absolutiboa. Arratiako euskararen datuek ere baieztatzen dute (ii) hipotesia. Datuak Aitor Iglesias³⁰ jasoak ditu Arratiako euskarari buruzko bere doktorego tesirako. Bertan, Iglesias bera da galdetzailea eta arratiar datu-emailea erantzuna ematen duena.

- (15) a. —Te he visto
 a'. —Érrepareu ein dotzet edo ikusí in dot
 b. —A ti
 b'. —Suri érrepareu dotzut
 c. —Ikusi saítut?
 c'. —Es, suri ikusí dotzut
 d. —Saítut
 d'. —Es, sóri ikusí in dotzut

(c'./d'.) erantzunei begira ikus daitekeenez, *dotzut* datibodun laguntzaile iragan-korraz gain, datibodun argumentua ere (*suri*) agerian dago, eta ez da, beraz, absolutiboz markatutako argumenturik. Ostean, *erreparatu* aditza ere ageri zaigu (a./b.) erantzunetan. Absolutibo eta datibo alternantzia erakusten duen aditza da *erreparatu*, eta datiboa hautatzen duenean, arratiar datu-emaile honen kasuan bezala, *zuri-ikusi* subestandarrak bere itxura bera hartzen du; diferentziak badira, geroago ikusiko dugu-nez.

Datu hauekin, beraz, ez dirudi zalantzarik dagoenik argumentuak datibo kasua duela pentsatzeko. Dena den, datu ezezkorrak ere izatea komeniko litzateke, absolutiborik egon ezin daitekeela erakustearren. Halakorik ez dugu bete-betean, baina hona hemen, beste arratiar datu-emaile batek erantzundakoa, *zu ikusi dotzut* forma eman zaionean. Iglesias dugu galdetzailea berriro ere.

- (16) a. —Hik zelan esaten dok te he visto a ti, *zu ikusi dotzut* edo *zuri ikusi dotzut*?
 a'. —Jenteak hemen kallean *zuri ikusi dotsut* esaten dau. Baina *zu ikusi zaitut* be entzuten da eta berez hauxe da ondo dauena

Zuri ikusi dotsut aipatzen du, eta *zu ikusi dotzut*-en ordeaz, *zu ikusi zaitut*.³¹ Inplizituki, behintzat, *zu* absolutibodun argumentua egonez gero, orduan *zaitut* laguntzaile iragankor soila erabiltzen dela dirudi.³²

³⁰ Eskerrik asko Aitor Iglesiasi bere doktorego tesiko datuak ez ezik, gure galderei erantzun nahian jaso dituen datuak ere horren eskuzabaltasun handiz emateagatik. Berarenak dira, ez gureak, eta berak jasoak, besterik esan ezean, Arratiako hizkeraz atal honetan zehar emango ditugun datu guztiak.

³¹ Egia esan, ez dira hauek aukera guztiak. Badago laugarren aukera logikoa: *zuri ikusi zaitut* alegia. Geroago helduko gara halakoetara.

³² Ikus baita Salaburu & Lakar (2008: 103): “Hiztunak ez du normalean erraten ‘Mirenek *zu ikusi zatzun*’ baizik ‘Mirenek *zuri ikusi zatzun*’ (*zatzun*, alegia, *zizun*).

Irakurleari agian harrigarria egingo zaio argumentuaren kasua zein ote den horren xehetasun handiz eztabaidatzea. Itxuraz ezaugarri hutsala dirudienak berebiko garrantzia du, gure ustez, datiboaren lekualdatzearekin konparatzen dugunean. Datiboaren lekualdatzean, kasua eta komunztadura banatu, bereizi egiten dira bata bestetik, eta halaxe interpretatu izan dugu fenomenoak guk zenbait lanetan —Fernández (2001), (2004), Fernández eta Ezeizabarrena (2001), Rezac (2006)— zehar osagarriari datibo kasua ezartzen zaio, absolutibo komunztadura egozten zaion bitartean. Hortaz, badirudi datibo osagarriak eta datiboaren lekualdatzea nolabait ezberdinak direla, eta ez garamatzatela ezta ondorio teoriko bertsuetara ere. Beharbada argumentuei, oro har, komunztadura ez-kanonikoa ezartzean datza bi fenomenoen arteko ezaugarri komuna; zehar osagarriari absolutibo komunztadura datiboaren lekualdatzean, eta osagarriari, berriz, datibo komunztadura aztergai darabilzagun forma hauetan. Baina xehetasunei begiratzen hasita, eta xehetasunak diogunean, kasua bezalako auzi handiez ari gara, oso ezberdinak dirudite: zehar osagarriak berari dagokion datibo kasua erakusten du datiboaren lekualdatzean; forma hauetan, oso bestela, osagarriak berari kanonikoki ez dago-kion datiboa jasotzen du. Ondorioz, hemen kasuak eta komunztadurak bat egiten dute; lekualdatzean, aldiz, ez.

Honi guztiari hurbilketa teorikoari buruzko beste faktore orokor bat gaineratu behar zaio. Morfologia teoria aberats askok morfologian bertan azal lezaket DL, komunztadurari bakarrik eragiten diolako, baina nekezago koka lezaket DOM morfologian, fenomenoak absolutibotik datiborako kasu aldaketaz gain, absolutibotik datiborako komunztadura aldaketa ere badakarrelako, eta biak lotzeko, determinatzaile sintagma eta komunztaduraren artean dagoen uruntasun handia gainditu beharko litzatekeelako.

Gainerakoan, datu-emaile arratiarrak bezala, forma zuzen —*berez hauxe da ondo dauena*— eta okerrak bereiz litzake gure irakurleak eta hemen ere erabilera okerra ikusiz, okerkerian bi fenomenoak, mintzagai darabilgun hau eta kostaldeko *solezismoa* (Lafitte 1987) deitu izan dena bildu litzake.³³ Kontuan hartu erabilera okertzat jo izan direnean, biak *dit*-en ordezkoko *nau*, datiboaren lekualdatzea alegia, eta *nau*-ren ordezkoko *dit*, bata bestearen ondoan jarri izan direla, fenomeno biek zerikusia izango balute bezala: Yrizarrek berak halaxe egiten du,

³³ Interesgarria litzateke, landa-lana abiarazten dugunean, sistematikoki jasotzea hiztunek zer deritzen halako forma estigmatizatuei. Argigarriak dira, zentzu honetan, Iglesiassek jaso dituen ondoko hitzak.

- (i) a. —*Selan esaten dosu te he visto?*
a'. —Ikusi dotzut
- b. —*Ta ikusi saítut edo?*
b'. —Es, es, es, badákit ikusi satút esán bear dana báya ikusi dotzut
- c. —*Eta sekulan estosu erabilten ori?*
c'. —Es, iñós bes. Orrek éuskera sera estot... guréa. Txárto báya buéno; txárto ala óndo báya guréa da.

Datu-emaileak argi bereizten du zer den esaten duena eta zer esan *behar* dena, ezagutu ere ezagutzen dituelako forma *zuzenak* (estandarrak), baina ez dira forma zuzen horiek bereak, *txarto* erabilitakoak baino.

eta ez berak bakarrik.^{34, 35} Eta egia ere bada, aditz laguntzaileari bakarrik begiratzeko bazaio —ez, horrenbeste osagarriaren kasuari—, orduan fenomeno biek zehazki izan lezaketela baita ikuspuntu deskribatzaile hutsetik ere; ikus, esaterako Hualde, Elordieta & Elordieta (1994: 125). Izan ere, osagarri hauek datibo kasua jasotzeak berehalako ondorio esanguratsu bat dakar: *nau* bezalako adizkiak desagertu egiten dira, *dit* bezalako ezkerreko ordezkatuz, edo bestela esanda, laguntzaile datibodunak betetzen du kanonikoki datibogabeak bete beharko lukeen tokia (a) eta baita berez dagokiona ere (b).³⁶ Hona hemen (4) adibideak errepikaturik, antzekotasunez kontura gaitzen:

(17) a. (Ni-k)	su-ri	ikusi	d-o-t-zu-t	
	ni-E	zu-D	ikusia.A	espl-erroa-DA-2D-1sE
	b. (Ni-k)	su-ri	liburua	emon d-o-t-zu-t
		ni-E	zu-D	ikusia.A eman.ASP espl-erroa-DA-2D-1sE

Eta hau esanda, neurri batean lehengo atal baten hasierara itzuliko gara (1.1), Yrizarren aipamena eginez, *nau*-ren ordez *dit* daukagula zioen lehen paragrafoa, hori delako, hain zuzen, (a) adibideak erakusten diguna, datibo kasudun argumentuari begiratu beharrean, aditz laguntzaileari begiratzeko zaionean. Begi-bistakoa da, beraz, osagarri-datiboak izateak inflexiora dakarren ondorioa: datibodun laguntzaileak datibo-gabea zokoratzen du, eta ondorioz, lehen edota bigarren pertsonako *nau-zaitut* bezalakoak desagertzen dira, nahiz eta hirugarren pertsonakoak, hau da, *du* modukoak gordetzen diren. Dena den, gure orain arteko deskribapenean erakusten saiatu garen bezala, fenomeno ezberdinak dira biak: osagarria datibo kasuaz markatzearen ondorioz agertzen da gero datibo komunztadura eta ez alderantziz. Rezac-ek ere (2006: 62) halaxe begiratzeko dio fenomenoari.

Baina itzul gaitzen ildo nagusira. Datibo osagarri bitxiak datiboaren lekualdatzea ez bezalakoak direla aldarrikatu dugu, kasua eta komunztadura ez dira-eta bata bestetik bereizten osagarria datiboarekin markatzen den kasuetan. Bereiziko balira, orduan datiboaren lekualdatzearen ezaugarri nagusia, hau da, *komunztadura bitxia*

³⁴ “Forma batzuk gaizki erabilia daude, gaur egun gazteak analfabetoak diren neurrian, gaizki erabiltzen bait dituzte. Berrogei urtetik gorakoek, eta zenbait gazte jatorrak, batez ere euskaraz beti egiten dutenak, ongi erabiltzen dituzte nork-nor formak batzuk besteekin nahastu gabe. Baina biak erabiltzen eta nahastuz diren neurrian, gaizki eta ongi erabiltzen direnak jaso ditut, errealitatea hori baita.” Busturiko euskarari buruz J. Aguirreazcuenagak dioena, Yrizarrek (Yrizar 1981: II, 365) jasotzen duen modura.

³⁵ Beste eztabaidagai bat izan liteke ea gramatikariok honelako egiturez arduratu beharrik ote dugun ala ez. Abstrakzio bideak halako formak ezinbestez zokoratzea eraman gaitzake, nahikoa dugularik forma kanonikoa deskribatu eta azaltzearekin, baina hala izanik, bazterrean uzten ditugu hizkeren forma ez-kanonikoak, hizkeretan *de facto* ditugun horiek, euskararen normalizazio eta batasun bidean sarri askotan aitortu nahi izan ez direnak edota besterik gabe forma estigmatizatuak izan direnak hiztunen artean. Gu sintaxilariok gure urteotako lanaren bitartez erakusten ari gara mikro-aldakortasunaren aukerak eta mugak aztertzea zein garrantzitsua den ikuspuntu deskribatzaile huts, tipologiko zein teorikotik; ikus baita Fernández & Ortiz de Urbina (2008: 161-162) ere. *Basdisyn* lantaldeak euskararen hizkeretan aldakortasun sintaktikoa sortzen duten aldagaitzat jo du hemen aztergai duguna.

³⁶ Horregatik jasotzen da DOM gaur egungo hizkeren gaineko hainbat gramatikatan, NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK paradigmen nahasketa gisa.

(Hale 2001) ere azal liteke, baina ez da hala. Berez, baldintza sintaktikoek beraiek ere ezberdinak dirudite. Datiboaren lekualdatzea gerta dadin, datibo argumentuak lehen edota bigarren pertsonakoa izan behar du, absolutibo argumentuak hirugarren pertsonakoa izan behar duen bitartean. *Ikusi dotzut* eta abarretan, jokoan dagoen bakarra osagarria bera da. Gainera, osagarriak ez du zertan hirugarren pertsonakoa izan behar: lehen edota bigarren pertsonakoa ere izan daiteke, goian dagoeneko erakutsi dugun moduan, eta baita hizkeren arabera hirugarren pertsonakoa ere —ikus 1.2—. Nolanahi ere, diferentziak diferentzia, antzekotasunak ere badituzte, esate batera, pertsonari dagokionez, parametrotu daitezke biak bai datiboaren lekualdatzea (Rezac 2006a) bai, ikusi dugunez, DOM bera ere (Lekeitio vs. Arratia).

Deskribapena osatuz joateko, Rezac-en (2006: 64-65) lanera itzuli nahi dugu. Goian esan dugun moduan, datiboaren lekualdatzea hobe ulertze bidean aztertzen ditu Rezac-ek datibo osagarri bitxiak. Izatez, Rezacek dioenez, eta irakurleak, hizkera eremuaz esan diogunaz gogoratuko duenez, datiboaren lekualdatzeak eta datibo osagarri bitxiak ez dute zertan hizkera banaketa bera izan behar: hizkera batzuetan datiboaren lekualdatzea dago bakarrik —lapurtera osoan, oro har, esate batera—, eta beste batzuetan, berriz, datibo osagarri bitxiak baino ez (Erroibar eta Esteribarrek hizkeretan). Hala eta guztiz ere, badira, era berean, datiboaren lekualdatzea nahiz datibo osagarri bitxiak jasotzen dituzten hizkerak, Lekeitio edota Irungoak, esate baterako, eta horiexei, hain zuzen, begiratu nahi diegu jarraian. Izatez, goian deskribatu gabe utzi dugun azken aukera logikoa da gogoan duguna eta hori aztertzea da gure oraingo asmoa.

(18) Niri ikusi nauzu

Perpau honetan, orain arteko guztietan ez bezala, datibo osagarri bitxia ageri da, baina era berean datibogabeko *nau* laguntzailea. Irakurleak pentsa lezake osagarria datibo kasuaz markatzeko joera bada DOM-en sorburua, orduan, DOM zein DL erakusten dituzten hizkeretan, goikoa bezalako perpauak aurki litezkeela. Gogoratu, adibidez, goian Basauriko hizkeratik jaso duguna halakoa dela:

(19) Aurok guri yo in gatus

Baina adibide honek bere mugak ditu, Arretzek (1994: 151, 57) dioenez, forma nolabait ihartua delako, eta *gu(ri)* osagarria den guztietan (*zuk guri, zuek guri...*) erabiltzen delako. Hortaz, halako itxura duten egitura emankorrek dira guri axola digutenak. Dena den, DOM eta DL hizkera berean izatea ez dirudi nahikoa denik, halako formak izateko. Esate baterako, Lekeitioko euskaraz ez da perpau gramatikala, Arantzazu Elordietak esan digunez, nahiz eta egitura biak ezagutzen dituen hizkera den. Hala, osagarriaren markapenean, kasu eta komunztaduraren arteko korrelazioa dago —baldin eta absolutibo kasua, orduan absolutibo komunztadura eta baldin eta datibo kasua, orduan datibo komunztadura—:

- (20) a. Peruk ni ikusi nau / *Peruk neri ikusi nau
 b. Peruk ni ikusi nabn / Peruk neri ikusi eustan / *Peruk neri ikusi nabn

Ez-gramatikalak dira, beraz, DOM datiboaz markatu eta absolutibo komunztadura egozten dioten adibideak. Ez dira, dena den, hautu berekoak DOM eta DL dituzten hizkera guztiak, begiratu besterik ez dago honako adibide hauei:

- (21) a. Ez al duzu gogoratzen nola aurkeztu nintzen hiru aldiz azterketetara, eta hurretan zuk zeuk bota ninduzun atzera ahozkoan, «zuri ikusi zattut», «zuri esan zattut», eta antzekoak esaten nituelako, oiartzuar jatorren antzera...?³⁷
- b. Ez genuenez dirurik, gauean, maletak egin eta alde egin genuen inork guri ikusi ez gintuzen?³⁸
- c. zergatik ez gaituzue uzten, gure alardeaz disfrutatzen, beti bezala, eta ondoren, bagoazenean, zuek pasa zuei ikusi nahi zaituztenek ikusteko?³⁹

Adibideotan, datiboaz markatzen da osagarria, baina datibo osagarri horrek absolutibo komuntzadura jasotzen du inflexioan. Mikel Lersundik (buruz buru) argitu digunez, Pasaiako hizkeran eta bereziki Pasai Donibanekoan, ohikoak dira bai *niri eman nau* —DL-duna— bai orain mintzagai dugun *niri ikusi nau* —DOM zein DL-duna— hibridoa.

Ikuspuntu teoriko hutsetik ere, diferentziak sortzen dira orain arte egin ditugun proposamenen artean. Esate batera, Fernándezen (2001, 2004) oinarri teorikoekin ez dirudi (12) bezalakoak sor daitezkeenik. Gogoratu lan hauetan proposatu genuenez, datibo argumentuak absolutibo komuntzadura jasotzen duela, baldin eta perpauscan hirugarren pertsonako absolutibo osagarriak badago. Hortaz, absolutibo osagarriak ez dagoen goiko perpausetan, teorikoki datibo argumentuak ezin lezake *nau* bezalako adizkirik erakutsi inflexioan. Oso bestela, Rezacen (2006a) azalbide teorikoa erabiliz, halakoxe datuak izatea espero izatekoa da, eta ia zorizko hutsunetzat jo behar du lekeitiarren sisteman ezin ager daitezkeen goiko adibideak. Edozelan ere, irakurlea konturatuko zenez, gutxienez, Rezacen Irungo [> Errenteria] datu-emaileak *niri ikusi nazu* hura ontzat jotzen du *niri ikusi dit* formarekin batera, eta hori ontzat jotzen bada, eta ez bada behintzat, ezer idiolektala, orduan, hauexek ere azaldu beharko lituzke ezein hipotesik.

Amaierara bidean, DOM eta DL-dun hizkerez ari garela oraindik ere, Rezacek (2006) gure ustez esanguratsua den beste gai bat ere aipatzen du. Berak dioenez, hizkera batzuetan, datibo osagarri bitxiak ageri zaizkigu datiboaren lekualdatzea ezartzen ez denean, eta alderantziz. Izan ere, DOM eta DL ia banaketa osagarrian dauden paradigma oso bat erakusten dute. Hauxe da, adibidez, Hondarribiko hizkerak erakusten duena (ikus II. eranskinetako (b) adibidea), Rezacen hitzetan oso arraroa dena: muturreko sistema honetara lerratzen diren hizkeratzat jotzen ditu Burunda eta Etxarri-Aranatzekoa. Hizkera honetan *ikusileman nazu* vs. *ikusidigu, dizu, dizue* sistema dugu, hau da, singularreko 1 pertsona alde batera, DOM nonahi duena eta datibogabeko formarik, *zaitu* adibidez, ia gorde ez duena. Baina, orobat, DL dugu singularreko lehen pertsonarako (*eman nazu*) eta ez da datibodun formaren aztarnarik (*eman didazu*). Horregatik aipatu dugu gorago DOM eta DL-ren arteko banaketa osagarria dagoela zenbait hizkeratan. Dena den, gauzak oso sinplifikaturik eman ditugu, irakurleak, nahi izanez gero, xehetasunak jasoko dituelakoan eranskineko tauletan. Irakurleak badaki datu berberak ikusi eta inter-

³⁷ <http://www.ivap.com/admeusk/kontaki2.htm>

³⁸ <http://inati.pnte.cfnavarra.es/iturrrpro/aldizkaria/blogs/index.php/2008/08/20/ipuina?blog=17>

³⁹ <http://arkimia.nireblog.com/post/2007/09/08/emakumeak-alardean-hacia-la-igualdad%23comment-213671>

pretatzeko modu bat baino gehiago dagoela, eta gurea modu horietatik bat besterik ez dela.

1.4. Datibo osagarri bitxiak absolutibo/datibo alternantziadun aditzetan

Goian aztertu ditugun datibo osagarri bitxiak hizkera jakinetan aurki ditzakegu, eta ez dira estandarrena heldu. Orain aztergai darabiltzagunak, aldiz, hizkera guztietan daude orokorturik, eta ez dira beraz subestandarrean zokoratutako formak. Datibo osagarri hauek nagusiki bi eremutan aurki daitezke, batetik datibodun inergatiboetan eta bestetik absolutibo/datibo alternantziadun aditzetan. Gogoratu absolutibo/datibo alternantziadun aditzek ere datiboaz marka dezaketela osagarria, nahiz eta osagarriaren markapenean datiboa absolutiboarekin txandaka daitekeen. Aditz hauen berri jasotzen du Euskaltzaindiak (1987) *nor izuna* duten aditzen labelpean; Etxeparek (2003) *alternating verbs* deritze, eta Fernández eta Ortiz de Urbinak (2008, 2009) absolutibo/datibo alternantziadun aditzak, guk hemen deritzegun bezala.

Ez dugu zoritxarrez gure datibo osagarri bitxiak alternantziadun aditzetako datibo osagarrien portaerarekin behar besteko xehetasunez aztertzeko modurik eta beste baterako utzi beharko dugu. Dena den, zenbait ezberdintasun erakutsi nahi genituzke jarraian.

Dagoeneko ahaztuko zitzaion gure irakurleari Bilintxen hasierako bertsoaren *ari ainbeste nai diyotantik* hura. Bada, igual garaia dugu forma hura berriz ere gogora ekartzeko. Izatez, guk geuk ere zalantza izan dugu ea *nahi izan* predikatuaren osagarria goikoak bezalako datibo osagarria ote den ala alternantziadun predikatuak hautatzen ote dutenen modukoa. Zalantzak zalantza, oso litekeena da alternantziadun predikatua izatea *nahi izan* adiera honetan. Begira bestela ondoren dakartzagun adibideak, *OEHT*ik (Mitxelena eta Sarasola 1987-2005) jasoak denak:

- (22) a. Egiyazko amorioz / nai dizutalako (Bil 98)
- b. Ez det senide, baña seme bati aña nai diot nik oni (Apaol 108)
- c. Bere biziari niri baño gehiago nai dionak, anima galduko du (Lard 395)
- d. [Aurren] inozentziari zenbat nai zion adierazteko (Lard 421)

Diferentzia bat azpimarratuko genuke, bereziki (c,d) adibideei begira, lehenago hizkeretan jasotako datibo osagarrien adibideekin alderaturik: hemen datiboa ezartzen zaie baita Biziduntasunaren Hierarkiaren behe-behean dauden izen sintagmei ere. Hau da, ez dago ez gizaki ez bizidun izan beharrik datiboaz markatzeko. Areago, Mounoleren (2008) datuei begira, bederen, erabat ez-gramatikalak diren sintagma zehaztugabeek ere jaso dezakete datiboa, goiko adibideetan ez bezala.

- (23) a. Bere buruari nai dio beste guzien gañetik (Echta *Jos* 24)
- b. Ta beragatik lagun urkoari nai diogu geren buruari bezala (Ub 123)

Areago, *gura izan* predikatuak, neurri batean, *nahi izanen* antzera erabiltzen denak, halako erreferentzia zehaztugabeko adibideak erakusten ditu ondokoetan:

- (24) a. Emen, ikusten badogu penaz ondo gura deusagun pertsona bat, errukituten gara (JMMg *BasEsc* 93)
- b. Ez dago bat eurai ondo gura deutseenik (fB *Ic* II 214)

Diferentziak, beraz, izan badira. Areago, ez ahaztu absolutibo/datibo alternantziatz ari garela, hortaz, printzipioz espero izatekoa da absolutiboa ere agertzea, datiboa bera agertzen zaigun banaketa berarekin, eta hala dela dirudi.

- (25) a. Nork naiko naun ni? nork? / Aberatsa ez danik / ez du maite inork (Bil 48)
 b. Ez dadukat dirurik / eta ondasunik; / ez det uste, Bartolo, / zuk naiko nazunik (Tx B II 100)

Ikusten denez, lehen adibidea Bilintxena da berriro ere. Hemen absolutiboaz markatzen da *nahi izan* predikatuaren osagarria, ez datiboaz, adiera itxuraz berean.

Fernández eta Ortiz de Urbinak (2008) xehetasun handiz jasotzen dute alternantziadun aditz hauen berri, eta inoiz ere mintzagai izan ditugu (Fernández eta Ortiz de Urbina 2009). Hortaz, oraingoan, behintzat, goian eman ditugun zertzelada horiek baino ez ditugu aipatuko, datibo osagarri bitxien gai orokorra osatzen lagun dezaketelakoan.

Gogoan izan gure *nahi izan* edota *gura izan* predikatuak alde batera absolutibo/datibo alternantziadunak direla *abisatu*, *barkatu*, *begiratu*, *bultzatu*, *deitu*, *entzun*, *erregutu*, *erreparatu*, *esetsi*, *eskertu*, *iguriki*, *itxaron*, *jarraitu*, *jazarri*, *kontseilatu*, *laga*, *lagundu*, *manatu*, *obeditu*, *oratu*, *segitu*, *ukitu* eta *utzi* (Etxepare 2003, Fernández eta Ortiz de Urbina 2008, 2009).

2. *Differential object marking* edo osagarri markapen bereizgarria (DOM)

Mintzagai darabilgun fenomenoak, hizkuntza tipologian eta gramatika teorian, oro har, *differential object marking* edo osagarri markapen bereizgarria deitu izan denaren barruan (Bossong 1991, 1997, Lazard 2001, Aissen 2003)⁴⁰ bil daiteke: osagarri biziadun edota zehaztuek gainerako osagarriek ez bezalako kasu-markapena eta markapen nabarmenagoa izaten dute munduko hizkuntzetan. Sarri askotan, markapen bereizgarriko osagarriek datibo marka erakusten dute, hala nola, gaztelaniaren leismoan, hindi-urdueraren *-koren* erabileran edota euskararen datibo osagarri bitxietan.

Hizkuntza erromanikoetako DOM-az ari garenean, DOM osagarriek zehar osagarrien *a*-markapena izaten dute —errumanieraz izan ezik— eta ez horren sarri, klitiko sorta berak bikoizten ditu (Bossong 1992). DOM-ek datibo itxura erakustea arrunta da baita fenomenoak hizkuntza artean arakatzen denean ere, adibidez, hindieraz, guaranieraz edota tigreraz, nahiz eta unibertsala ez den: hebraiera (Aissen 2003), pertsiera (Lambton 1993) edota turkiera (Kornfilt 1997, Enç 1991).

Hizkuntza artean nahiz bereziki euskaraz, begi-bistakoa da datibo osagarri bitxiak datibodun zehar osagarriekin duten azaleko antzekotasuna, baina ez dago horren argi antzekotasun horren ondorio teorikoak zein diren. Izan ere, zein dira datibo osagarri bitxiak oro har datiboen sintaxitik jaso dituzten alderdiak, datibo itxura izateko? Analisi gehienek ez dute ematen egitura sintaktiko bera markapen bereizgarriko datibo eta datibodun zehar osagarrietarako, eta batzuetan egituren artean dagoen antzekotasuna zorizkoa da.

⁴⁰ *Identified object marking* ere deitu izan zaio; ikus Masica (1980).

Hori neurri batean, errazagoa izan liteke gaztelania bezalako hizkuntza batean, non markapen bereizgarriko osagarriek eta zehar osagarriek duten erakusgarri morfolo- gikoa horren nabarmena ez den: klitiko bakarraren erabilera bi klitikoen orde- z. Alabaina, gaztelanian bertan, geroago ikusiko dugunez, batzuetan *a*-markapena klitiko bikoizketarekin uztartzen da, eta orduan, ez da horren hutsala agerpen morfolo- gikoa. Dena den, euskaraz fenomenoaren erakusgarri morfolo- gikoa askoz ere sendoagoa da gaztelaniaz baino, eta hortaz, auzi teorikoa bera ere nabarmenagoa: datibo osaga- rri bitxiak batetik datibo kasuaren erabilera dakarte, eta bestetik, pertsona/numero/ generoa islatzen dituzten datibo komunztadura hizki guztiena; areago, aurre-datiboa ere ageri da inflexioan, inoiz aplikatibo burutzat hartu izan dena (Elordieta 2001, Re- zac 2006a), eta gainerako hizkien alomorfia berezia aditz erro eta pluralgiletan.

Horregatik guztiatetik, ondoko lerroetan euskaraz datibo osagarri bitxiak eta da- tibodun zehar osagarriek bereziki dituzten antzekotasun eta diferentzia sintaktikoak aztertzeko asmo dugu. Horretarako, lehenik eta behin markapen bereizgarriko osaga- rriak aztertuko ditugu gaztelaniaz eta hindi-urdueraz, analisisetan erabili diren frogak arakatu eta ondorioak ere ezagutzearren.

2.1. Gaztelaniaren *leismoa* eta datibo osagarri bitxiak konparatzen

DOM-aren literatura oparoan oro har sarri aipatu izan da gaztelaniaren *leismoa*, eta datibo osagarri bitxien literatura labur bezain urria izanik ere, ia lan guztietan konparatu dira gure datibo osagarri bitxiak gaztelaniaren leismoarekin. Hualde, Elor- dieta & Elordietak (1994: 126), adibidez, gaztelaniaren ereduarekin duten antzeka- tasuna aipatzen dute, leismoa bera aipatzen ez badute ere, baina hortik aurrera leis- moaren aipamen esplizitua agertzen da lan guztietan (Rezac 2006, Fernández 2008, Mounole 2008).

DOM-ak bi forma erakusten ditu gaztelaniaz, eta biek ondo islatzen dute ba- lizko aldakortasun enpirikoaren eta auzi teorikoen aukera sorta. Batetik *a*-markapena dugu, alegia, izen morfologia beraren erabilera osagarri zuzen eta zehar osagarrieta- rako; bestetik, leismoa, klitiko/komunztadura morfologia bera egozten diena osagarri zuzen zein zehar osagarrirei. *A*-markapena halaberrez ezartzen zaie zehar osagarrirei (a), baita bizidun edota zehatzak diren osagarri zuzenei ere (b); zehaztugabeak diren bizidunek hautazkotasuna erakusten dute (Torrego 1998: 40).

(26) a. Hablaron *(a) un profesor b. Vieron (a) un fisico

Dena den, morfologia bera izateak ez dakar halaberrez sintaxi bera izaterik. Esate baterako, hizkera askotan *le(s)* klitiko sorta erabiltzen da zehar osagarri- rako, bi- koizteko aukerarekin batera (a); osagarri zuzenak, aldiz, *—(lo(s), la(s))* klitiko sortaz baliatzen denak— ez du bikoizteko aukerarik (b).

(27) a. No le hablo (a nadie) b. No lo vio (*a nadie)

Nolanahi ere den, gaztelaniaren leismodun hizkerek zehar osagarriren *a*-markapena ez ezik, zehar osagarriren klitikoak eurak ere badituzte. Eta hauxe da, hain zuzen, guri gehien interesatzen zaigun DOM forma, euskaraz, biak kasu markapena eta komunz- tadura biltzen dituztelako datibo osagarri bitxiak; kontuan izan klitiko bikoizketaren antzekoa dela nolabait gure komunztadura.

Leismoa, labur adierazita zera da, *le(s)* klitiko datiboaren erabilera *lo(s)* eta batzuetan *la(s)* klitiko akusatiboaren ordez. Fernández Ordoñezek (1999) deskribapen bikaina du fenomenoaz, eta bere lanetik jasotakoak dira ondoko adibideak:

(28) ¿Conoces a Juan? Sí, le conozco hace tiempo

Euskal Herriko gaztelaniaren leismoan, *le(s)* klitiko datiboak biak *lo(s)* maskulinoa eta *la(s)* femeninoa ordezkatzen ditu; ikus Fernández-Ordoñez (1999: 1349-1355), Landa (1995).

(29) A María hace tiempo que no le veo

Fernándezek (2008) datibo osagarri bitxi eta leismoaren arteko antzekotasun batzuk zehaztu ditu: batetik, datibo osagarri bitxiak dituzten hizkeretan, ez dago absolutibo eta datibo komunztaduraren arteko aurkakotasunik, ezta leismoaren gaztelaniaren hizkeretan akusatibo eta datibo klitikoaren arteko; bestetik, biak datibo osagarri bitxiak zein leismoa Biziduntasun Hierarkiaren baldintzatzen ditu, nahiz eta datibo osagarri bitxiak gorago azaltzen zaizkigun hierarkian leismoa baino: gizaki < bizidun, bizigabeak euskaraz, eta bizidun < bizigabeak gaztelaniaz; ikus baita Mou-nole (2008). Era berean, diferentzia esanguratsu bat aipatzen du, alegia, euskaraz komunztadurari ez ezik, kasuari berari ere eragiten diola. Hortaz, datiboa da osagarri nahiz zehar osagarri ezartzen zaien kasua, eta ondorioz baita datibo komunztadura ere datibo osagarri bitxi nahiz zehar osagarri ezartzen zaiena, datibodun aditz laguntzailea aukeratuz, jakina.

Leismoaren hizkeretan, badira oraindik ere osagarri zuzen eta zehar osagarrien arteko diferentziak, esate batera, DOM izateko, osagarri zuzena biziduna izan behar da; zehar osagarriak, berriz, bizigabeak izan daitezke (a). Era berean, osagarri zuzen zein zehar osagarriak beti bereizten dira egitura pasiboetan leismoaren hizkerak izan zein ez. Hala, osagarri zuzena nominatiboaz pasibotzen da beti (c), ez datiboaz (d):

- (30) a. Le di una patada a la mesa [zehar osagarri bizigabea]
 b. *No le he comprado todavía (el libro)
 c. El libro fue visto [pasiboa]
 d. *Le fue visto
 e. El libro fue entregado
 f. Le fue entregado

Nolanahi ere, leismoaren sistemak *le* datibora hurbiltzen dira, esate batera, *a nadie* bezalako sintagma zehaztugabeak bikoizteko gaitasunean (a).⁴¹ Horixe da, hain zuzen, Euskal Herriko leismoan duguna. 1 eta 2 pertsonako osagarri zuzenak zehar osagarrien klitiko berberekin kodetzen dira, eta bikoizteko gaitasun bera dute (Ormazabal & Romero (2006).

- (31) a. No le vio (%a nadie) [bikoizketa]
 b. No os encontramos a nadie (Ormazabal & Romero 2006)

⁴¹ Bleamek (2001: 49) ez-gramatikaltzat jotzen du *Juan no (*le) conoció a nadie* perpausa vs. Ormazabal eta Romero (2006).

Ikuspuntu teorikoen sortak antzekotasun eta ezberdintasunen aukerak islatzen dituzte:

- a) DOM osagarriak sintaktikoki datiboak dira. Aukera hau ageriko morfologia-tik gertu dago. Hortik dator DOM osagarriek eta datiboek ezaugarri berberak izatea, gainerako osagarri zuzenetatik bereiziz. Bleamek (2001) analisi hau dabil leismorako.
- b) DOM osagarriak sintaktikoki osagarri zuzen hutsak dira. Aukera hau argumentu egituratik hurbil dago. Hala, DOM osagarriek eta osagarri zuzenek, oro har, ezaugarri berberak dituzte, eta datiboak ez bezalakoak dira. Ormazabal eta Romeroren ustez (2007: 320) Euskal Herriko leismoaz ari direla, *No le vi a nadie* bezalako perpausetan, *a nadie* osagarri zuzen hutsa da eta *le* klitikoa erabiltzea *loren* orde z biziduntasun ezaugarriaren burutzapen morfologikoari zor zaio. Ildo honetan, *le* honek ez du zerikusirik zehar osagarrien *le* klitiko eta *a*-markapenarekin; ikus Ormazabal eta Romero (2006) beste hurbilketa baterako.
- c) DOM osagarri zuzenak bezalaxe sortzen dira oinarrian, ez zehar osagarrien antzera. Alabaina, osagarri zuzenek ez bezala, zehar osagarrien zenbait ezaugarri ematen dizkien mugimendu sintaktiko berezia jasaten dute. Ideia honen oinarria da zehaztasunean goren dauden argumentu zuzenak (ez zeharkakoak) aditz sintagmatik atera behar direla interpretazio arrazoiengatik (Jelinek eta Diesing 1995).

Ikusten denez, hiru hurbilketa teoriko dugu aurreikuspen garbiekin. Hirugarren hurbilketa teorikoa dabil Bhatt-ek (2006) hindi-urdueraren DOM osagarrietarako. Analisia, hirugarren hurbilketa teorikoarengatik ere, lehen hurbilketara ere hurreratzen da DOM eta oro har datiboen berdintasun morfologikoa ere jasoz.

Hortik jarraian datorren oinarritzko galdera analitikoa zera da: DOM osagarriek (eta euskaraz datibo osagarri bitxiak) eta zehar osagarriek duten kodetze erkideak ezkututzen al du osorik edo zati batean sintaxi erkiderik?

2.2. Hindi-urdueraren *-ko* markapenaz

Hindi-urdueraz, askotariko erabilerak ditu *-ko* atzizkiak. Guk gure eztabaidarako, bereziki osagarri zuzen eta zehar osagarrien *-ko* markapenari begiratuko diogu (*a*-markapenaren antzekoa da), baina benetan interesgarria da atzizki honek duen askotariko erabilera, euskal datiboari hurbiltzen zaiona alderdi batetik baino gehiagotatik; ikus Ahmed (2006). Atzizkia oro har aztertzeak izan lezakeen interesarengatik ere, ikus ditzagun orain markapen bereizgarriko osagarri dagokienez erakusten dituen oinarritzko datuak.

Hindi-urdueraz, zehar osagarriak eta bizidun/zehatzak diren osagarriak *-ko* atzizki markatzen dira, gainerako osagarri zuzenak markatu gabe utziz; hindieraren deskribapena garatzeko Bhatti (2006) jarraituko diogu:

- (32) Mina tum-*(ko)/Tina-*(ko) dekh rahii thii
Mina.f zu-KO/Tina-KO ikusi prog.f izan.irgn.fsg
'Mona zuri/Tinari begira zegoen'

Goiko adibidean ikusten denez, *-ko* atzizkiak halaberrez markatzen ditu osagarriak, lehen eta bigarren pertsonako pertsona izenordainak badira (*tum-*(ko)* ‘zuri’), baita bizidunak diren izen bereziak ere (*Tina-*(ko)* ‘Tinari’). Halaber, aukeran marka ditzake hirugarren pertsonako osagarriak bizidunak izanez gero, eta zehatzak diren DS bizidun zein bizigabeak. Ikusten denez, leismoaren banaketa eremu bera du *-ko* atzikiak.

-Ko markapenak datiboen are antz handiagoa du leismoak baino. Izan ere, *-ko* markadun osagarri zuzenak egitura pasiboetan aurki daitezke aukeran, *-ko* markadun zehar osagarriak bezalatsu (gatzelaniaz ezinezkoa den aukera). Izan ere, egitura pasiboetako osagarri zuzenek bi aukera dituzte: bata, *-ko* markapena, iragankorretan bezala, bestea markarik eza, baita argumentua zehatza edota 1/2 pertsonakoa denean ere, inakusatiboen subjekturako eskuragarria den aukera bakarra.⁴² Gogoratu goian erakutsi dugunez, gatzelaniaz osagarri zuzenak pasibotzerakoan ez dagoela DOM-ik.

- (33) a. Ram-ne is tehni-kō kal kaat-aa thaa
 Ram-ERG hau abar.f-KO atzo ebaki-Pfv.msg izan.irgn.msg
 ‘Ramek abar hau ebaki zuen atzo’
 b. is tehni-kō kal kaat-aa gayaa thaa
 hau.zhr abar.f-KO atzo ebaki-Pfv.msg izan.irgn.msg
 ‘Abarra atzo ebakia izan zen’

Bhattena DOM aztertzeke beste bide bat da eta horregatik dakargu hona. Ez da gatzeleniarako aproposa batetik *-ko* markapenaren oinarritzko ezaugarriak diferentek direlako eta bestetik aldakortasun handia erakusten duelako. Guk erakusgarri modura baino ez darabilgu, gure datuak eta balizko azterketa teoriko baten gakoak bertan aurki daitezkeelakoan.

3. Datibo osagarri bitxiak, osagarri zuzen

Azken atalean, DOM izan dugu mintzagai eta eztabaidan zehar zehaztu ditugu bera zer den erabakitzeke gatzelaniaz nahiz hindi-urdueraz erabili diren irizpide eta frogak, osagarri zuzenekin eta zehar osagarriekin konparatuz. Ondoren datibo osagarri bitxien izaera hobe zehazteke asmoz, bigarren mailako predikatuak (3.1), bi datibodun egiturak eta bide batez Pertsona Kasuaren Murriztapena (3.2), eta azkenik urruneko datiboak —*behar/nahi* egiturak, *ari izan* eta egitura arazleak (3.3)— aztertuko ditugu osagarri bitxiekin harremanetan. Erakutsiko dugunez, datibo osagarri bitxiak, han eta hemen erakusten duten jokabidea ikusirik, osagarri zuzenak direla pentsarazten digute. Ikus dezagun, bada, datibo osagarri bitxien jokabidea ondoko lerroetan.

3.1. Bigarren mailako predikatuak

Euskaraz, zehar osagarriek, absolutibodun osagarri zuzenek ez bezala, ezin dute bigarren mailako predikaturik zilegiztatu (Zabala 1993, Oihartzabal 2007, Arregi eta Molina-Azaola 2004). Ondoko adibideak Oihartzabalenak (2007) dira:

⁴² Kontuan izan, halere, Mohanane (1994: 92-7) hizkeren arteko aldakortasuna aipatzen duela.

- (34) a. Jonek haragia_i gordinik_i jan zuen
 b. *Jonek_i Joanari_j berriak mozkor_{i/*j} eman zizkion⁴³

(a) adibidean, *gordinik* bigarren mailako predikatua absolutibodun osagarriari zuzentzen zaio, eta (b) adibidean *mozkor* ergatibodunari, baina bigarren mailako predikatu hori bera ezin zaio *Joanari* datibodun zehar osagarriari zuzendu.

Kontua da datibo osagarri bitxiek, goiko datiboaren jokaera ikusita pentsa litekeenaren kontra, bigarren mailako predikatuak zilegizta ditzakeela, ondoko adibideetan bezala:

- (35) a. Nik_i zuri_j mozkortuta_{i/j} ikusi dizut
 b. Nik_i umeari_j oinutsik_{i/j} ekarri diot

Hortaz, bigarren mailako predikaziora begira ikus daitekeenez, datibo osagarri bitxiek bat egiten dute absolutibodun osagarri zuzenen ezaugarriekin, zehar osagarrietatik bereiziz: ikus 2. eta 3. hiztunen galdetegiko (10) erantzunak.

Hemen datibo osagarri bitxiek nahikoa jokaera berezitua erakusten dute gaineko datiboekin konparatuz gero. Izatez, datibo argumentuen artean, araziak izaten dira salbuespen bigarren mailako predikatuak zilegiztatzerakoan (Zabala 1993). Konpara itzazue ondoko bi adibideak.

- (36) a. Nik_i zuri_j umea_k haserre_{i/*j/k} ekarri dizut
 b. Nik_i zuri_j umea_k haserre_{i/j/k} ekar arazi dizut

(a) perpausean, datibodun zehar osagarriak ezin du *haserre* zilegiztatu, gorago esan dugunaren haritik; bai, ordea, datibo araziak (b) perpausean. Dena den, iruditzen zaigu beharrezkoa dela xehetasun handiagoko deskribapena egitea, datibo osagarrien jokabidea hobe zehazteko, iruditzen baitzaigu, kasu batzuetan, esate batera absolutibo/datibo alternantziadun aditzetan, datiboei aitortu zaiena baino bigarren mailako predikatu gehiago zilegizta ditzaketela. Esate baterako, Araitz-Beteluko 1. hiztun DOM-ik gabeak, ondoko (a,b) perpausak ez ditu ontzat hartzen, baina (c) perpausa bai, eta baita Arantzazu Elordietak ere Lekeitioko hizkeran.

- (37) a. Nik_i Mikeli_j biluzi_{i/*j} begiratu nion hondartzan
 b. Nik_i Mikeli_j biluzi_{i/*j} jarraitu nion hondartzatik
 c. Nik_i Mikeli_j mozkortuta_{i/j} entzun nion

Araitz-Beteluko DOM-dun hiztunen juzkuetan, bestalde, datibo osagarriak bigarren mailako predikatua zilegizta ditzake baita (a,b) adibideetan ere, DOM-en jokatibidera lerratuz. Oso litekeena da DOM zenbat eta orokorragoa izan hizkeran orduan eta errazago onartzea (a,b) bezalakoak. DOM aukerakoa denean, Lekeition bezala, orduan hiztunak absolutibodun osagarri zuzena da hautatzen duena (*Nik umia ortosik ekarri dot*).

Absolutibo/datibo alternantziadunek sortarazten dituzten zalantzak alde batera, DOM osagarriek (35) osagarri zuzenek bezalatsu jokatzen dute honi dagokionez.

⁴³ Antzeko adibidea dakarte Arregi eta Molina-Azaolak (2004: 4 oin-oharra): *Nik zuri umea mozkortuta emon dautsut*.

3.2. Datibo bat gaineratzen. Pertsona Kasuaren Murriztapena

Ikus dezagun orain zein den datibo osagarri bitxien jokabidea datibo bat gaineratzen denean perpausean. Kontuan izan printzipioz ergatibo eta absolutibo bi argumentudun perpausetan, oro har, beste argumentu bat gaineratu daitekeela (a), hiru argumentudunetan, aldiz, ez (b).

- (38) a. Anek autoa erosi du/Anek Mikeli autoa erosi dio
 b. Anek Mikeli liburua eman dio/**Anek Mikeli liburua eman dio niri⁴⁴

Gauzak hala, nekez aurkituko ditu irakurleak (b) bezalako bi datibodun egiturak.

- (39) a. Martak Aneri eraman dio ikastolara
 b. *Martak Aneri eraman dio amonari (ikastolara)

Albizu eta Fernándezena (2006) da bigarren adibidea. (a) perpausak *Aneri* datibo osagarri bitxia dakar; (b) perpausak, *Aneri* datibo osagarri bitxia ez ezik, *amonari* zehar osagarria ere erakusten du. Bigarren adibidea da, hain zuzen, auzian erabakigarria dena. Lehenik eta behin aipa dezagun bigarren adibidea ez-gramatikaltzat jotzen dutela Albizu eta Fernándezek (2006).⁴⁵ Horrek printzipioz galdetegietan izango ditugun emaitzen arrastoa zein den erakusten digu, eta geroago erakutsiko dugunez, Kontxi Arraztioren datu-emaile DOM-dunak (2 eta 3 hiztunek) bat datoz perpausaren ez-gramatikaltasunarekin; ikus galdetegiko (12) adibideak.

Era berean, Albizu eta Fernándezek (2006) argitu dutenez (b) adibidea txartzat hartzen duten hiztunen kasuan, bederen, bi estrategia espero ditzakegu adibide txarra saihesteko: batetik datibo osagarri bitxien ordeztatik absolutibodun osagarri zuzenak izatea (a) —*Aneri* formaren ordeztatik *Ane*—, edo datibo osagarri bitxia gorde eta zehar osagarriaren ordeztatik postposizio sintagma bat agertzea (*amonari* forma gabe, *amonarengana*):

- (40) a. Martak Ane eraman dio amonari (ikastolara)
 b. Martak Aneri eraman dio amonarengana (ikastolara)

Nolanahi ere, Araitx-Beteluko DOM-dun datu-emaileen artean, bi estrategietatik (b) baino ez daukate; (a) aukera DOM ez duen hiztun nolabait kanonikoak baino ez dauka. Ikusi beharra dago, beraz, zenbateraino darabilten (a) aukera DOM hiztunek.

Goian aipatu berri ditugun bi estrategiez gain, teorikoki badago burura datorrigun hirugarren estrategia, alegia, bi datiboetatik baten komunztadura ezabatzea, nahiz eta hiztun hauen hizkeretan datibo komunztadura beharrezkoa den.

Jo dezagun berriro eztabaidagai dugun goiko adibidera:

- (41) *Martak Aneri eraman dio amonari (ikastolara)

Ohartuko zen irakurle begi-zorrotza adibide honetan bi datiboetatik batek ez duela komunztadurarik eragiten, hau da, ez dugula euskaraz (inongo hizkeretan, bide batez esanda) *dioo* bezalako adizkirik, non bi datibo argumenturi datibo komunztadura hizki

⁴⁴ *Niri* datibo etiko modura interpretatu beharko genuke hemen.

⁴⁵ Itziar San Martín, Markinako hizkerako datu-emailea da (b) adibidea gaitzesten duena.

bana egozten zaien.⁴⁶ Halakoetan, bi argumentuetatik bakar batek erakusten du komunztadura. Gure adibidean, bi argumentu datiboak singularreko hirugarren pertsonakoak izaki, ezin dugu jakin (ez bada hipotesi teoriko baten argitan) zein den bietatik komunztadura eragiten duena, datibo osagarri bitxia ala datibodun zehar osagarria. Oso bestela, esate batera, zehar osagarri hori lehen edota bigarren pertsonakoa denean, eta hortaz, komunztadura hizkia osagarri bitxiarena ez bezalakoa duenean, orduan badugu aukera jakiteko benetan bietatik zein den komunztadura egiten duena. Bi aukera ditugu, bata datibo osagarri bitxia komunztaduraz jabetzea (a), eta bestea, zehar osagarria izatea komunztadura egiten duena osagarri bitxia komunztadurarik gabe utziz (b).

- (42) a. Martak Aneri eraman dio zuri (ikastolara)
 b. Martak Aneri eraman dizu zuri (ikastolara)

Dena den, aukera teorikoak alde batera, hiztunek bata zein bestea txartzat hartzen dituzte, eta horrek berriro ere erakusten du bi datibodun perpausak, bata datibo bitxikoa eta bestea helburua ez direla gramatikalak gure datu-emaille DOM-dunentzat. Besterik da gero, haien ordez hiztunek ematen dituzten erantzunak —ikus 2 eta 3. hiztunen galdetegi (14) erantzunak— ziur aski datu teorikoak eurak bezain bihurri direnak eta momentuz interpretatu gabe utziko ditugunak.

Halako datuez galdetzen hasita, berehala datozkigu gogora *Mellui murriztapena* edo, nahiago bada, *Pertsona-Kasuaren Murriztapena (PKM)* deritzonaren adibideak.⁴⁷ Badaezpada, irakurleak murriztapen honen berri ez balu, labor esan dezagun euskaraz —eta munduko hainbat hizkuntzatan— baldin eta hiru argumentudun perpaus jokaturik badago, alegia, subjektu, osagarri zuzen eta zehar osagarria dituena, orduan, osagarri zuzenak nahitaez hirugarren pertsonakoa izan behar duela (b). Hortik Albi-zuren (1998) (a) adibidearen ez-gramatikaltasuna:

- (43) a. *Azpizapoek ni etsaiari saldu naiote
 b. Azpizapoek Jon etsaiari saldu diote

Albizuk (1997) dioenez, estrategia bat baino gehiago darabilzate hiztunek, PKM urratzen duen (a) perpausa bezalakoak saihesteko. Adibidez, hiztun askok, baita datibo komunztadura beharrezkoa duten hizkeretako hiztunek ere, datiboa komunztadurarik gabe uzten dute horrela:

- (44) a. Azpizapoek ni etsaiari saldu naute
 b. Ez da Afganistan osoan amerikarrei salatuko nauenik⁴⁸

Adibide bietan, *etsaiari* eta *amerikarrei* datibodun zehar osagarriak komunztadurarik gabe azaltzen zaizkigu, ez-gramatikaltasunik sortu gabe.⁴⁹ Ez da hau, dena den,

⁴⁶ Besterik da, jakina, datibo argumentu *bakarrak* komunztadura marka bat baino gehiago erakustea, *komunztadura bikoizketa* alegia. Adibidez, xiberutarraren *erraiten deitazüt* edo *erraiten deitadazüt*, datibo komunztadura marka bi eta hiru marka erakusten dituztenak, hurrenez hurren.

⁴⁷ Irakurleak literatura nahikoa zabala aurkituko dugu gaiaz euskalaritzan: Albizu (1997, 1998, 2001), Ormazabal eta Romero (1998, 2001, 2007), Ormazabal (2000), Rezac (2006b, 2008, 2009) bartzuk aipatzearen.

⁴⁸ Albizu (1997) eta Albizu (2001) lanetatik jaso ditugu, hurrenez hurren, adibide biak.

⁴⁹ Geroago erakutsiko dugunez, antzeko estrategia erabiltzen da gaztelaniaz, non klitiko-bikoizketa bertan behera uzten den, PKM saihesteko.

Albizuk aipatzen duen estrategia bakarra. Absolutibodun osagarria bera datibo komunztaduraz ere ager daitekeela erakusten du bere adibideez, eta, jakina, *etsaiari* eta *amerikarrei* datibodun zehar osagarriak komunztadurarik gabe:

- (45) a. Azpizapoek (ni) etsaiari saldu didate
b. Ez da Afganistan osoan (ni) amerikarrei salatuko didanik

PKM saihestearren sortzen diren azken forma hauek benetan bihurriak dira: zeharbidez datibo osagarri bitxien itxura hartzen zaie komunztadurara begira, absolutibo kasua gordetzen duten arren; hemen ere kasua eta komunztadura bereizten dituen aparteko adibidea daukagu. Horrek are zailago egiten du euren irudia: absolutiboa gordetzeak printzipioz erakusten du halakoetan komunztadura iraultzen dela eta ez kasua.

Guk DOM-ik ez duten hiztunen artean (a) baino ez dugu jaso eta (b) ez da onztat hartzen: begiratu Araitz-Beteluko 1. datu-emailaren (16) erantzunak.

Estrategia hauek bereziki murriztapen bati aurre egiteko darabiltzate hiztunek, eta hori oso gogoan izan behar da datuak ebaluatzerakoan. Datuak, berez, labankorrek dira, eta halakoetan, are labankorrago. Galdera da orain ea datibo osagarri bitxiak dituzten hiztunek estrategia berberak ote darabiltzaten ala bestelakoak murriztapena saihesteko. Teorikoki beste bi aukera ditugu, bietan datibo osagarri bitxiak hizkera hauetan ohikoa duen bezala, datiboa erakusten du eta inflexioan datibo komunztadura (a) ala absolutibo komunztadura (b). (b) aukera ez dugu berez espero ez bada datibo osagarri bitxia datiboaren lekualdatzearekin gurutzatzen den hizkeretan.

- (46) a. Azpizapoek niri etsaiari saldu didate
b. Azpizapoek niri etsaiari saldu naute

Bada, PKM saihesteko, Araitz-Beteluko DOM-dun hiztunen artean esanguratsuak diren bi ildo aurkitu ditugu: 2. hiztunak DOM osagarria saihestu eta osagarri kanoniko modura ematen du, helburu-datiboa komunztadurarik gabe utziz (a), eta 3. hiztunak BI datibodun egituraz baliatzen da (b), espero litekeenaren kontra. Hemen, adibide esanguratsu biak:

- (47) a. Azpizapoek ni saldu naue etsaiari (2 hiztuna)
b. Deabruak nei saldu diate etsaiari (3. hiztuna)⁵⁰

Ostean, Lekeitioko datu-emaeleak sistematikoki txartzat hartzen ditu datibo biko perpaus guzti-guztiak, baita PKM saihestearren goian aipatu ditugun estrategiak ere.

Datibo osagarri bitxiko perpausetan beste datibo osagarririk gaineratu daitekeen aztertu dugu orain artean. Erakutsi dugunez, bi datibo batera agertzea ez da nagusitzen den aukera eta ahal izanez gero, ekidin egiten da, baina aukera hori ez da inondik ere ezinezko, adibidez, PKM saihesteko estrategietan. Horrek neurri batean erakuts dezake datibo osagarri bitxiak osagarri zuzenak direla eta ez zehar osagarriak. Uste hau are sendoagoa da, orain arteko DOM adibideak absolutibo/datibo alter-

⁵⁰ Gogoan izan DOM-dun hiztunetarik batek (2.ak) DOM zein osagarri zuzen kanonikoa dituela eta beste hiztunak (3.ak) DOM baino ez. Hortaz, oso litekeena da PKM saihesteko estrategiak lotzea hiztunek osagarria markatzeko dituzten aukerei.

nantziadun aditzen datibo osagarriekin alderatzen ditugunean. Mendebaldeko hiztunek, esate batera:

- (48) a. Martak zuri arretaz begiratu dizu
b. Martak Aneri arretaz entzun dio

bezalakoak esaten dituztenean, nekez onartzen dute, adibidez, datibo etiko bat gaineratzea:

- (49) a. *Martak zuri arretaz begiratu dizu/dit niri
b. *Martak Aneri arretaz entzun dio/dit niri

Bada, honi dagokionez, erabateko asimetria dago DOM eta alternantziadun aditzen datiboaren artean. Ikusi besterik ez dago Araitz-Beteluko hiru hiztunen juzkuak. *Begiratu* eta *aditu* bezalako alternantziadun aditzen kasuan, osagarria datiboaz markatzen dute; 1. hiztunarenak dira ondokoak:

- (50) a. Martak arretaz beitto'izo zoi
b. Martak arretaz aitto dio Anei

baina ez dute onartzen datibo osagarri horretaz gain, beste datibo bat gaineratzen duen (49) bezalako adibiderik. Hiru hiztunek aho batez jotzen dituzte ez-gramatikaltzat galdetegiko (19) adibideak.

Laburbilduz, DOM-dun hiztunek ez dituzte lehenesten bi datibo osagarridun egiturak, eta ahal izanez gero, bestelako egiturez ordezkatzen dituzte —**Aneri amonari eraman dio* vs. *Ane amonarengana eraman du*— baina besterik ezean, PKM saihesteko estrategian, adibidez, bi datibo erakusten dituzten adibideak ematen dituzte. Horrek erakusten du datibo osagarri bitxiak osagarri zuzenen zantzuak dituztela, lehenago bigarren mailako predikatuen datuetatik atera dugun ondorio bera berretsiz.

3.3. Datibo osagarri bitxiak urrunetik

Orain arte arakatu ditugun eremuetan, datibo osagarri bitxiak egitura bakunetan agertu zaizkigu. Ondoko atal honetan, labur bada ere, erakutsi nahi dugu zein den datibo osagarri bitxien jokabidea egitura konplexuagoetan. Horretarako, hiru dira bereziki aipatuko ditugun eremuak: lehenik, *behar/nahi* egitura modalak, bigarrenik *ari* progresiboa, eta hirugarren eta azkenik, egitura arazleak. Egitura hauek guztiak konplexuak dira, eta datibo osagarri bitxiak urrunetik ere zein komunztadura harremanetan sartzen diren ikusteko arakatu beharreko eremua osatzen dute.

Behar/nahi egitura modalak diren bezainbatean,⁵¹ osagarri perpausak hautatzen dituzten egiturak dira gogoan ditugunak, eta bereziki mendeko aditzak partizipio forma hartzen dutenak, hala nola:

- (51) a. Nik Joni liburuak eraman behar/nahi dizkiot
b. Nik umeak igerilekura eraman behar/nahi ditut

⁵¹ Egitura hauen gaineko lanak ez dira falta euskalaritzan. Ikusi, beste batzuen artean, Ormazabal (1991), Ortiz de Urbina (2003), Etxepare (2003b), Albizu eta Fernández (2006) edota Goenaga (2006).

Adibide hauek erakusten dutenez, aditz laguntzaileak subjektuarekin ez ezik (*nik*) mendeko datibo (*Joni*) nahiz absolutibo argumentuekin (*liburuak*, *umeak*) komunztadura egiten du halaberharrez. Halaberharrezko komunztadura hori bera agertzen zaigu baita alternantziadun aditzekin ere:

(52) Nik Joni jarraitu/begiratu behar/nahi diot

Honi dagokionez, ez dago ezberdintasunik datibo osagarri bitxien eta, oro har, alternantziadun aditzetako datibo argumentuen artean, bitxiak ere komunztadura egiten dutelako:

(53) Nik Aneri ikastolara eraman behar/nahi diot

Halaxe baieztatzen dute Kontxi Arraztioren datu-emaileek; ikus galdetegiko (22) eta (23) adibideek. Ez da hau Lekeitioko gure datu-emailearen hautua: (52) bezalakoak onartzen ditu (*segidu biar dotzat Joneri* adibidez), baina (53) txartzat hartzen du.

Behar/nahi egituretan, osagarri zuzen nahiz zehar osagarriek komunztadura egiten dutenez,⁵² berez komunztadurari begira ez dugu aurkituko euskarririk datibo osagarri bitxiak osagarri zuzen ala zehar osagarri ote diren ebazteko. Printzipioz irizpideak erakusten digu DOM urrunekoa ere izan daitekeela ez besterik. Alabaina, zeharbidez, DOM osagarri zuzena denaren susmoa izan daiteke, gure Lekeitioko hiztunak halako egituretan DOM absolutibo kanonikoaz saihesten duenean.

Bestelako egitura konplexuetan ere urruneko DOM ote dugun galde daiteke, *ari izan* progresiboan adibidez. Era berean, baldin eta urruneko DOM-ik badago, komunztadurara begira nola portatzen den ikus daiteke. Izan ere, *ari izan* progresiboan, datibodun zehar osagarriaren komunztadura hautazkoa da⁵³ eta absolutibodun osagarriarena ezinezkoa (Ortiz de Urbina 2003).

(54) a. Jon Mikeli poemak irakurtzen ari da/zaio/*dira/*zaizkio
b. Jon neskak ikusten ari da/*dira

Bada, orain arte ditugun galdetegietako erantzunak eskura, badirudi *ari izan* egituretan, hiztunak DOM saihesteko estrategiak darabiltzatela.

(55) a. Jonek Mikel ikusten du (2. hiztuna)
b. Jon Mikel ikusten ai da (3. hiztuna)

Bi estrategia horietan, DOM osagarri zuzen kanonikoa bihurtzen da, bai *ari izan* egituradun adibidean (b) bai bestelakoan (a). Koherentea da hau baita Lekeitioko datu-emailearen iritziekin. Halakoxe egiturak dira darabiltzanak:

(56) a. Jon Mikeleri poemak leiduten dabil/dzabilko
b. *Jon Mikeleri apur-apurka ezagutzen dabil

⁵² Salbuespenak salbuespen. **Nik joan behar diot hari(?)Nik joan behar dut hari* perpaus parean islatzen den murriztapenerako, ikus Albizu eta Fernández (2006).

⁵³ Halako egituretan datiboak erakusten duen komunztadura hautazkotasunerako, ikus Fernández eta Landa (2009) eta Fernández, Ortiz de Urbina eta Landa (2009).

Hortaz, zeharbidez besterik ez bada ere, pentsatzekoa da DOM osagarri zuzen kanonikoaren modukoa dela.⁵⁴

Azkenik, egitura arazleetan, datiboaz markatutako araziaz gain, itxuraz DOM ekiditeko, osagarri zuzen kanonikoa darabilte DOM-hiztunek, berriro ere agertuz DOM eta osagarri zuzenen arteko antzekotasuna.

(56) Jonek nei launak ikusiaz dizkit

Labur bada ere, datu sorta honek erakusten du DOM egitura konplexuetan ager badaiteke ere, normalean alboratu eta osagarria absolutibo kanonikoaz markatzeko joera dutela baita DOM-dun hiztunek ere, hala, bereziki *ari izan* edota *ibili* aditzarekin sortzen diren perifrasietan nola arazietan. *Behar/nahi izan* egitura modaletan, berriaz, urruneko DOM ere badugu Araitz-Beteluko hiztunengan, baina Lekeitiokoak DOM baztertu eta absolutiboaz markatzera jotzen du gainerako egitura konplexuetan bezala. Gure ustez, DOM saihesteko estrategian, osagarria ez litzateke absolutibo kanonikoaz markatuko DOM datiboarengatik ere, sintaktikoki osagarri zuzena ez balitz.

4. Ondorioak

Lan honetan datibo osagarri bitxiak aztertu ditugu eta DL-rekin batera agertzen diren sistemetako ezaugarriak erakutsi ditugu. Datibo osagarri bitxiak azken batean DOM orokorraren erakusgarri direlakoan, gaztelaniaren leismoarekin eta hindi-urduaren *-ko* markapenarekin alderatu dugu. Datibo osagarri bitxiak, datibo marka-pena izan arren, sintaktikoki osagarri zuzenak direla ere erakutsi dugu azkenik zenbait egitura sintaktiko aztertuz.

Aipamenak

- Ahmed, T., 2006, «Spatio, temporal and structural usages of urdu *ko*». In M. Butt & T. H. King (arg.), *Proceedings of the LFG06 Conference*. CSLI Publications.
- Aissen, J., 2003, «Differential object marking: Iconicity vs. Economy», *NLLT* 21. 435-483.
- Albizu, P., 1997, *The Syntax of Person Agreement*. Doktorego tesia, University of Southern California, AEB.
- , 1998, «Generalized Person-Case Constraint: A Case for a Syntax-Driven Inflectional Morphology». In M. Uribe-Etxebarria & A. Mendikoetxea (arg.), *Theoretical Issues on the Morphology-Syntax Interface*, *ASJUren Gehigarriak* XL. Donostia / Bilbo: Gipuzkoako Foru Aldundia-UPV/EHU, 1-33.
- , 2001, «Datibo sintagmen izaera sintaktikoaren inguruan: eztabaidarako oinarritzko zenbait datu». In Fernández & Albizu (arg.), 49-69.
- Apalauza, A., 2008, «Nafarroako Ipar-mendebaleko euskara: Imotz, Basaburu Nagusia, Larran, eta Araitz-Betelu», *FLV* 107. 63-104.
- Arregi, K. & G. Molina-Azaola, 2004, «Restructuring in Basque and the Theory of Agreement». In G. Garding & M. Tsujimura (arg.), *Proceedings of WCCFL* 23. 101-114.

⁵⁴ Nolanahi ere den, galdetegi gehiagoren beharra dugu behin-betikoa den ezer esan aurretik.

- Bhatt, R., 2006, «Unaccusativity and Case Licensing». Paper presented at *LFG06 Conference. Workshop on Case and Aspect in South Asian Languages*. Universität Konstanz.
- Bleam, T., 2003, «Properties of the Double Object Construction in Spanish». In R. Núñez-Cedeño, L. López & R. Cameron (arg.), *A Romance Perspective on Language Knowledge and Use*. Selected papers from the 31st *Linguistic Symposium of Romance Languages, Chicago, 2001*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 233-252.
- Bonaparte, L. L., 1869, *Le verbe basque en tableaux*. Berrargitaraturik in *Opera omnia vasconice* (I): 221-242. Bilbo: Euskaltzaindia, 1991.
- Bossong, G., 1991, «Differential object marking in Romance and beyond». In D. Wanner & D. A. Kibee (arg.), *New analyses in Romance linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 143-170.
- Elordieta, A., 2001, «Double Object Constructions and Neutral Order in Basque», in *Verb Movement and Constituent Permutation in Basque*. Utrecht: LOT: 49-107.
- Enç, M., 1991, «The semantics of specificity», *LI* 22, 1. 1-25.
- Exepare, R., 2003a, «Valency and argument structure in the Baque Verb». In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 363-425.
- , 2003b, «Menpeko infinitiboak eta urruneko komunztadura», *Lapurdum* 8, 167-206. Euskaltzaindia, 1987, *Euskal Gramatika. Lehen urratsak II*. Bilbao: Euskaltzaindia.
- Fernández, B., 2001, «Absolutibo komunztaduradun ergatiboak, absolutibo komunztaduradun datiboak: Ergatiboaren lekualdatzetik datiboaren lekualdatzera». In Fernández & Albizu (arg.), 87-112.
- & M. Ezeizabarrena, 2003, «Itsasaldeko solezismoa, Datiboaren Lekualdatzearen argipean». In J. M. Makazaga & B. Oyharçabal (arg.), *Euskal Gramatikari eta literaturari buruzko ikerketak XXA. Mendearen atarian. Gramatika gaiak, Iker* 14-1, Bilbao: Euskaltzaindia, 255-278.
- , 2004, «*Gustatzen nau gustatzen dizu*: aditz laguntzaile eta komunztadura bitxiak perpaus ez-akusatiboetan». In P. Albizu & B. Fernández (arg.), *Euskal gramatika XXI. mendearen atarian: arazo zaharrak, azterbide berriak*. Gasteiz: UPV/EHU / Arabako Foru Aldundia, 89-112.
- & P. Albizu (arg.), 2007, *On Case and Agreement. Kasu eta Komunztaduraren gainean*. UPV/EHU.
- , 2008, «Quirky dative objects in Basque», *European Dialect Syntax Meeting III*, Venezia, 2008 irailak 18-21.
- & J. Landa, 2009, «Datibo komunztadura beti zaindu, inoiz zaindu ez eta batzuetan baino zaintzen ez denean. Hiru ahoko aldagaia, datu iturri bi, eta erreminta bat: Corsyntax», *Lapurdum*, Baiona [inprimatzen].
- & J. Ortiz de Urbina, 2008, «Datiboa hiztegian», eskuizkribua, UPV/EHU eta Deustuko Unibertsitatea.
- , 2009, «Datibo alternatiboak hiztegian eta hizkeretan». In *Euskaren sintaxia: aldakortasun sintaktikoa euskal hizkeretan*. UPV/EHUren XXVIII. Donostiako Uda Ikastaroak/ XXI. Europar ikastaroak. Donostia, uztaialak 2-3.
- , — eta J. Landa, 2009, «Komunztadurarik gabeko datiboen gakoetz» [inprimatzen].
- Fernández-Ordóñez, I., 1999, «Leísmo, laísmo y loísmo». In I. Bosque & V. Demonte (arg.), *Gramática descriptiva de la lengua española I*. Madrid: Espasa Calpe, 1.317-1.394.

- Goenaga, P., 2006, «BEHAR-en lekua euskal hiztegian eta gramatikan». In B. Fernández & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan. Essays in honour of Professor Eguzkitza*. Leioa: UPV/EHUko Argitarapen Zerbitzua, 397-416.
- Hale, K., 2001, «Eccentric Agreement». In B. Fernández & P. Albizu (arg.), 15-48.
- Kornfilt, J., 1997, *Turkish*. London: Routledge.
- Lambton, A. K. S., 1993, *Persian Grammar*. Cambridge: Cambridge U. P.
- Landa, A., 1995, *Conditions on Null Objects in Basque Spanish and their relation to Leísmo and Clitic Doubling*. Los Angeles, University of Southern California.
- Lazard, G., 2001, «Le marquage différentiel de l'object». In M. Haspelmath, E. Köning, W. Oesterreicher & W. Raible (arg.), *Language Typology and Language Universals. An International Handbook*. 2 ale. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 873-885.
- Masica, C. P., 1980, «Identified object marking in Hindi and other languages». In O. N. Koul (arg.), *Topics in Hindi linguistics*. IA. alea. Delhi: Bahri Publications, 16-50.
- Mitxelena, L. & I. Sarasola, 1987-2005, *Diccionario General Vasco. Orotariko Euskal Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Mohanani, T., 1994, *Argument Structure in Hindi*. Stanford (CA): CSLI Publications.
- Mounole, C., 2008, «Evolution of the transitive verbs in Basque and apparition of datively marked patients». In G. Authier & K. Haude (arg.), *Ergativity, Transitivity and Voice*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter [inprimatzen].
- Oihartzabal, B., 2007, «Basque ditransitives». Eskuizkribua, IKER, CNRS.
- Ormazabal, J., 1991, «Modal verbs in Basque and head-movement». In J. A. Lakarra (arg.), *Memoriae L. Mitxelena magistri sacrum, ASJUren Gehigarriak XIV*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 835-845.
- , 2000, «A conspiracy theory of case and agreement». In R. Martin et al. (arg.), *Step by step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 235-260.
- & J. Romero, 1998, «On the syntactic nature of the Me-lui and the Person Case Constraint», *ASJU* 32.2, 415-433.
- & —, 2001, «A brief description of some agreement restrictions». In B. Fernández & P. Albizu (arg.), 215-241.
- eta —, 2007, «Object agreement restrictions», *NLLT* 25, 315-347.
- Rezac, M., 2006a, *Agreement displacement in Basque: Derivational principles and lexical parameters*, eskuizkribua, UPV/EHU.
- , 2006b, «Escaping the Person Case Constraint: Reference-set computation in the φ -system». In P. Pica (arg.), *Linguistic Variation Yearbook* 6. 97-138. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- , 2008, «The syntax of eccentric agreement: The Person Case Constraint and Absolutive Displacement in Basque», *NLLT* 26, 61-106.
- , 2009, «Person restrictions in Basque intransitives», *Lapurdum*, Baiona [inprimatzen].
- Silverstein, M., 1976, «Hierarchy of features and ergativity». In Dixon, R. M. W. (arg.), *Grammatical categories in Australian languages. Linguistic Series* 22, Canberra, Australian Institute of Aboriginal Studies: 112-171.
- Torrego, E., 1998, *The dependencies of objects*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Yrizar, P., 1981, *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*. 2 ale, Donostia: Gipuzkoako Kutxa.
- , 1991, *Morfología del verbo auxiliar guipuzcoano*. 2 ale, Bilbo: Euskaltzaindia.

- , 1992, *Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional*. 2 ale. Iruñea: Euskaltzaindia / Nafarroako Gobernua.
- , 1997, *Morfología del verbo auxiliar labortano*. Iruñea: Euskaltzaindia / UPV/EHU.
- , 1999, *Morfología del verbo auxiliar bajo navarro occidental*. Iruñea: Euskaltzaindia / UPV/EHU.
- Zabala, I., 1993, *Predikazioaren teoriak Gramatika Sortzailean (Euskararen kasua)*. Doktorego tesia, UPV/EHU.
- Zavala, A. (arg.), 1962, *Bilintx. Bertsoak ta lan guziak*. Auspoa.
- Zuazo, K., 1998, «Nafarroako euskal hizkerak». In I. Camino (arg.), *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardualdietako Agiriak*, UEU: Bilbo.
- , 2003, *Euskalkiak, herriaren lekukoak*. Donostia: Elkar.

Hizkeren gramatikak

- Aezkoa*: Camino, I., 1997, *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Ahetze*: Cabodevilla, J., 1991, *Aetzen Uskara*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Amaiur*: N'Diaye, G., 1970, *Structure du dialect basque de Maya*. Mouton: The Hague.
- Antzuola*: Larrañaga, J., 1998, *Antzuolako hizkera*. Antzuola: Antzuolako Udala.
- Arrasate*: Elortza, J., E. Garro, J. M. Garai, J. L. Ormaetxea & E. Plazaola, 1999, *Arrasateko euskara*. Arrasate: Arrasateko Udala.
- Basauri*: Arretxe, J., 1994, *Basauriko euskara*. Basauri: Basauriko Udala.
- Bergara*: Elexpuru, J. M., 1988, *Begarako Euskara*. Bergara: UNED.
- Bermeo*: Egaña, A., 1984, «Bermeoko aditzaren azterketa lorratzak», *Bermeo* 4: 13-43.
- Beskoitze*: Duhau, H., 1993, *Hasian hasi: Beskoitzeko Euskara*. Donibane Lohitzune: Irkus.
- Baztan*: Salaburu, P. & M. Lakar, 2008, *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia*. Iruñea: Bilbo: Nafarroako Gobernua/Euskaltzaindia.
- Deba 1*: Zuazo, K., 1999, *Deba Ibarreko Euskeria*. Antzuola: Antzuolako Udala.
- Deba 2*: Zuazo, K., 2002, *Deba ibarretik euskararen herrira*. Eibar: Badihardugu Euskera Alkartia.
- Eibar 1*: Eibarko Euskara Mintegia, 1998, *Eibarko aditza*. Eibarko Udala.
- Eibar 2*: Etchebarria, T., 1998, *Flexiones verbales y lexicon del euskera dialectal de Eibar*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Elgoibar*: Makatzaga, J. M., 2007, *Elgoibarko Euskara. Elgoibarko berbak, egiturak eta irakurgaiak*. Elgoibar: Elgoibarko Udala.
- Ermua*: Aranberri, F., 1996, *Ermua eta Eitzako Euskara*. Ermua: Ermuko Udala.
- Erroibar*: Ibarra, O., 2000, *Erroibarko eta Esteribarko hizkera*. Iruñea: Nafarroako Unibertsitate Publikoa.
- Erronkari*: Angos, A., 2005, *Erronkarieta I: Gramatika*. Donostia: Hiria.
- Forua*: Gaminde, I., 1992, *Foruko euskararen morfosintaxiaz*. Forua: Foruko Udala.
- Hondarribial/Irun*: Sagarzazu, Tx., 2005, *Hondarribiko eta Irungo euskara*. Irun: Alberdania.
- Igorre*: Iglesias, A., 2005, *Igorreko hizkeraren azterketa dialektologikoa*. Eskuizkribua, UPV/EHU.
- Imoz*: Apalauza, A., 2008, *Imozko euskara*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Lasarte-Oria*: Lakaba, A., M. E. Azurza & J. I. Bereziartu, 1996, *Lasarte-Oriako euskararen azterketa*. Lasarte-Oria: Lasarte-Oriako Udala.

- Laudio*: Urkijo Orueta, N., 1994, *Zenbait apunte Laudioko euskaraz*. Bilbo: Udako Euskal Unibertsitatea.
- Lazkao*: Hurtado, I., 2001, *Goierriko eta Tolosalde hegoaldeko hizkerak*. Tolosa: Goierriko Euskal Eskola Kultur Elkarte, Maizpide Euskaltegia eta Lazkaoko Udala.
- Leioa*: Gaminde, I., 1989, *Leioako euskararen gramatikaz*. Leioa: Leioako Udala.
- Lekeitio*: Hualde, J. I., G. Elordieta & A. Elordieta. 1994 *The Basque dialect of Lekeitio*, ASJUren Gehigarriak XXXIV. Bilbo eta Donostia: Euskal Herriko Unibertsitatea/Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Mallabi*: Mugarza, P., 2006, *Mallabiko euskara*. Mallabiko Udala.
- Marquina*: Rollo, W., 1925, *The Basque dialect of Marquina*. Amsterdam: H. J. Paris.
- Oiartzun*: Fraile Ugalde, I. & A. Fraile Ugalde, 1996, *Oiartzungo hizkera*. Oiartzun: Oiartzungo Udala.
- Oñati*: Badihardugu, 2005, *Deba ibarreko aditz-etaulak: Oñati* [interneten eskuragarri: www.badihardugu.com/argitalpenak/aditz_etaulak]
- Ondarroa*: Rotaetxe, K., 1977, *Estudio estructural del euskera de Ondarroa*. Durango: L. Zugaza.
- Ordizia*: Garmendia, L. & K. Etxabe, 2004, *Ordiziako euskara: garai bateko bizimodua eta gaurko hizkuntza-egoera*. Ordizia: Ordiziako Udala.
- Orio*: Iturain, I. & L. Loida, 1995, *Orioko euskara*. Orio: Orioko Udala.
- Otxandio*: Burguete, X. & I. Gaminde, 1991, *Otxandioko euskaraz*. Otxandio: Otxandioko Udala/Bizkaiko Foru Aldundia.
- Pasaia*: Agirretxe, J. L., M. Lersundi & O. Olaetxea, 1998, *Pasaia* hizkera. Pasaia: Pasaiko Udala.
- Sopela*: Gaminde, I., B. Markaida & E. Markaida, 1993, *Sopelako euskaraz*.
- Ugao*: Salazar, B.. *Ugao* hizkera. *Ugao* hizkaren azterketa etnolinguistikoa. Bilbo: Ediciones Beta.
- Ultzama*: Ibarra, O., 1995, *Ultzamako hizkera. Inguruko euskalkiekiko harremanak*. Iruñea: Nafarroako Gobernu.
- Zaldibia*: Etxabe, K. & L. Garmendia, 2003, *Zaldibiako euskara: Bertako bizimodua, ohiturak, eta pasadizoak*. Zaldibia: Zaldibiako Udala.
- Zamudio*: Gaminde, I., 2000, *Zamudio berbarik berba*. Bilbo: Labayru Ikastegia.
- Zeberio*: Etxebarria, J. M., 1996, *Zeberio* haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea.
- Zegama*: Azurmendi, J. M., 1998, *Zegamako euskara*. Lazkao: Goierriko Euskal Eskola Kultur Elkarte.

Eranskinak (I)**Galdetegia***1. Datibo osagarri bitxiak. Biziduntasuna*

(1) a. (Nik) zu ikusi zaitut	c. (Zuk) ni ikusi nauzu
b. (Nik) zuri ikusi dizut	d. (Zuk) niri ikusi didazu
(2) a. (Nik) Jon ikusi dut	c. (Nik) Neska ikusi dut
b. (Nik) Joni ikusi diot	d. (Nik) Neskari ikusi diot
(3) a. (Nik) txakurra ikusi dut	c. (Nik) telebista ikusi dut
b. (Nik) txakurrari ikusi diot	d. (Nik) telebistari ikusi diot

2. Zehaztasuna

(4) a. Ez dut inor ikusi	c. Jonek neska asko ikusi du/ditu
b. Ez diot inori ikusi	d. Jonek neska askori ikusi dio/die
(5) a. Elkar ikusi dute	c. Jonek bere burua ikusi du ispiluan
b. Elkarri ikusi diote	d. Jonek bere buruari ikusi dio ispiluan
(6) a. Idazkari bat bilatzen dut	b. Idazkari bati bilatzen diot

3. Denbora

(7) a. (Nik) zu ikusi zintudan	d. (Zuk) niri ikusi zenidan
b. (Nik) zuri ikusi nizun	e. (Nik) Jon ikusi nuen
c. (Zuk) ni ikusi ninduzun	f. (Nik) Joni ikusi nion

4. Datibo osagarri bitxiak eta Datiboaren Lekualdatzea (biak dituzten hizkeretan baino ez)

(8) a. (Nik) zuri ikusi dizut	d. (Zuk) niri ikusi didazu
b. (Nik) zuri ikusi zaitut	e. (Zuk) niri ikusi nauzu

5. Bigarren mailako predikatuak

- (9) a. Nik zuri mozkortuta ikusi dizut (mozkortuta dagoena ni zu ni edo zu)
 b. Nik umeari oinutsik ekarri diot (oinutsik dagoena ni umea ni edo umea)
- (10) a. Nik Mikeli biluzi/mozkortuta begiratu nion hondartzan (ni Mikel ni edo Mikel)
 b. Nik Mikeli biluzi/mozkortuta jarraitu nion hondartzan (ni Mikel ni edo Mikel)
 c. Nik Mikeli mozkortuta entzun nion (ni Mikel ni edo Mikel)
- (11) a. Nik zuri umea haserre ekar arazi dizut
 b. Niri mutil hura mozkorturik gustatu zitzaidan (ni mutil hura ni edo mutil hura)
 c. Nik zuri kantariari mozkortuta entzun arazi dizut (ni zu kantaria ni, zu edo kantaria)
 d. Nik umeari haserre ekar arazi dizut (ni zu umea ni, zu edo umea)

6. *Datibo bat gaineratzen. PKM*

- (12) a. Martak Aneri eraman dio ikastolara
 b. Martak Aneri amonari eraman dio ikastolara
 c. Martak Aneri eraman dio amonari ikastolara
- (13) a. Martak Ane eraman dio amonari b. Martak Ane eraman du amonarengana
- (14) a. Martak Aneri eraman dio zuri b. Martak Aneri eraman dizu zuri
- (15) a. Azpizapoek ni etsaiari saldu naiote b. Azpizapoek Jon etsaiari saldu diote
- (16) a. Azpizapoek ni etsaiari saldu naute c. Azpizapoek niri etsaiari saldu didate
 b. Azpizapoek ni etsaiari saldu didate
- (17) a. Martak zuri eraman dizu Aneri c. Martak zuri eraman dizu niri
 b. Martak niri eraman dit zuri
- (18) a. Martak zuri arretaz begiratu dizu b. Martak Aneri arretaz entzun dio
- (19) a. Martak zuri arretaz begiratu dizu niri c. Martak Aneri arretaz entzun dio niri
 b. Martak zuri arretaz begiratu dit niri d. Martak Aneri arretaz entzun dit niri

7. *Datiboak urrunetik*

- (20) a. Nik Joni liburuak eraman behar/nahi dizkiot
 b. Nik umeak igerilekura eraman behar/nahi ditut
- (21) a. Nik Joni jarraitu/begiratu behar/nahi diot
 b. Nik Aneri ikastolara eraman behar/nahi diot
 c. Nik zuri ikastolara eraman behar/nahi dizut
- (22) a. Nik Ane ikastolara eraman behar/nahi dut
 b. Nik zu ikastolara eraman behar/nahi zaitut
- (23) a. Jon Mikeli poemak irakurtzen ari da b. Jon Mikeli poemak irakurtzen ari zaio
- (24) a. Jon Mikeli ikusten ari da b. Jon Mikeli ikusten ari zaio
- (25) a. Jon zuri ikusten ari da b. Jon zuri ikusten ari zaizu
- (26) a. Jonek (niri) lagunei ikusarazi dit c. Jonek (niri) lagunak ikusarazi dizkit
 b. Jonek (niri) lagunei ikusarazi dizkit

Eranskinak (II)**Zenbait adibide**a) *Pertsona eta denborak parametrotutako sistema: Elizondo (Yrizar 1997: 716-750)*

Varietad de Elizondo, Subvariedad de Baztan noroccidental, Karakotxeko Borda (Azpilcueta-Azpilcueta). KOLDO ARTOLA. *Comunicaciones personales* —Artola (1991)— recogió las conjugaciones completas del modo indicativo de los verbos auxiliares, en el mes de noviembre de 1991. Informador: D. Alfonso Mihura Arraztoa, na-

cido el 16 de septiembre de 1939. Su padre era de Iruingo Borda (Arizcun); su madre, de Orttoroko Borda (Lecároz)». Yrizar (1997: 721).

Hizkera honetan DL bakarrik gertatzen da orainaldiko 1PLean, aukeran, eta ez du DOMen eraginik. DOM iraganean baino ez da gertatzen eta bakar-bakarrik 2SG/PLean. [hitano/alokutiboak ez ditugu kontuan hartu]

Behean: etzanak = DOM iragankor soilean; belztuak = DL datibodun iragankorrean

	NIK	ZUK	HARK	GUK	ZUEK	HAIEK
NI NIRI		naizu datazu	nau dat		naize dataze	naute date
ZU ZURI	zaitut datzut		zaitu datzu	zaitu datzu		zaitute datzute
HURA HARI	dut diot	duzu diozu	du dio	dugu diou	duze dioze	dute diote
GU GURI		gaituzu GAITUZU, dakuzu	gaitu daku		gaituze GAITUZE, dakuze	gaituz(t)e dakute
ZUEK ZUEI	zaiztet datzet		zaizte datze	zaizteu datzeu		zaizte datze
HAIEK HAIEI	tut diotet	tuzu diozute	tu diote	tu dioteu	tuze dioze	tuzte diote

1. taula. *Elizondo: iragankor soila eta ABS singularreko datibodun iragankorra (orainaldia)*

	NIK	ZUK	HARK	GUK	ZUEK	HAIEK
NI NIRI		n(in)aizun zinatazun	ninauen zaten		ninaizen zintatzen	n(in)nauten zateten
ZU ZURI	zituten, <i>natzun</i> natzun		zintuen, <i>zatzun</i> zatzun	<i>ginatzun</i> ginatzun		<i>zatzuten</i> zatzuten
HURA HARI	nuen nion	zinuen zinion	zuen zion	ginuen ginion	zinuten zinioten	zuten zioten
GU GURI		gintuzun zinakuzun	gintuen zakun		gintuzen zinakuzen	gintuz(t)en, gaituzen zakuten
ZUEK ZUEI	<i>natzun</i> natzun		<i>zatzun</i> zatzun	<i>ginatzeun</i> ginatzeun		<i>zatzun</i> zatzun
HAIEK HAIEI	nituen nioten	zintuen zinioten	zituen zioten	gintuen ginioten	zintuzten zinioten	zuzten zioten

2. taula. *Elizondo: iragankor soila eta ABS singularreko datibodun iragankorra (iragana)*

b) *DOM eta DLren artean banaketa osagarria erakusten duen sistema: Hondarribiko Portuko auzoa*

Yrizar (1992 II: 429-464).

«Fuenterrabía (Barrio de La Marina) (1987-1990) —KOLDO ARTOLA. *Comunicaciones personales*— [...] En cinco o seis sesiones de trabajo, Artola recogió todas las formas verbales ... El informador fue D. Florencio Lekuona Zubillaga, nacido en Fuenterrabía el 14 de mayo de 1912, como dice él: “Titaníc ondorátu zén egúnëan”. Sus padres eran ambos de Fuenterrabía» (Yrizar 1992 II: 433).

	NIK	ZUK	HARK	GUK	ZUEK	HAIEK
NI NIRI		nazu nazu	nau ditt, nau		nazia nazia	naute naute
ZU ZURI	<i>dizut</i> <i>dizut</i>		dizu dizu	dizuu dizugu (dugu zuri)		dizute <i>dizute, zute</i>
HURA HARI	dut diot	duzu diozu	du dio	dugu, degu digu, diogu	dizia dizia	dute diote
GU GURI		gattuzu diuzu	<i>digu</i> , gattu <i>digu</i>		ziagu, (gi/zi)zian [sic] dizie, diziate	<i>digute</i> <i>digute</i>
ZUE ZUEI	diziat diziat		<i>dizia</i> <i>dizia</i>	<i>diziagu</i> <i>dizia (zuekeri), diziegu</i>		<i>diziete</i> <i>dizia</i>
HAIEK HAIEI	ttut diot	ttuzu diozu	((d)i)ttu diote	ttugu dugu, diegu	ttizia ziä	ttute diote

3. taula. *Hondarribiko Portuko auzoa: iragankor soila eta ABS singularreko datibodun iragankorra*

	NIK	ZUK	HARK	GUK	ZUEK	HAIEK
NI NIRI		nazun nazun	zitten, zian nauen, ziran, zien		nizian , zi(re)zien nazian	ziaten ziaten
ZU ZURI	nizun nizun		zizun zizun	genizun genun (zuri), dizugun		zizuten zizuten
HURA HARI	nu(e)n nion	zuzun ziozun	zu(u/a)n zion	genuen, giñun genion	zizia/än ziozien	zuten zioten
GU GURI		zi(g)uzun ziguzun	zi(g)un zigun		zien, z/gizian, (gatti)zian? zizien guri	ziguten ziguten
ZUE ZUEI	nizie/än niziän		zizie/an zizan	genizian genizian		ziziän zizian
HAIEK HAIEI	nittuen nio(te)n	zuzun ziozun	zittuen zioten	genu(e)n ziogun, genioten	zizia/än zizien	zuzten zioten

4. taula. *Hondarribiko Portuko auzoa: iragankor soila eta ABS singularreko datibodun iragankorra (iragan)*

c) DOM eta DL gurutzatzen diren lekua: Pasaia (Agirretxe eta al. 1998)

		NIK	IK	ARREK	GUK	SUK	SUEK	AYEK
NI	D SP			nau				naute
I	D SP							
URA	D SP	det det, dut	dek/n dek/n	du du	de(g)u de(g)u	desu desu	desute desute	dute dute
GU	D SP							
SU	D SP	saitut				gaitusu	gaitusute	
SUE	D SP	saitustet						
AYEK	D SP	ditut ditut	dituk/n dituk/n	ditu ditu	ditugu ditugu	ditusu ditusu	ditusute ditusute	dituste dituste

5. taula. Pasaia (D = Pasai Donibane, SP = San Pedro): iragankor soila (orainaldia)

		NIK	IK	ARREK	GUK	SUK	SUEK	AYEK
NI	D SP		na/k nak/n	nau , dit nau		nasu , diasu nasu , diasu	diasue nasute , diasute	naute naute , diate
I	D SP	yat/(di)ñat di(ñ)at		di/k di/k	(di)y/ñau (di)y/ñau			ditek/n ditek/n
URA	D SP	yot (di)yot	(di)yok/n (di)yok/n	(di)yo (di)yo, dio	(di)yo(g)u (di)you	(di)yosu (di)yosu	(di)yosute (di)yosute	yote/diote (di)yote/diote
GU	D SP		di(g)uk/n di(g)uk/n	digu digu, (gaitu)		digusu digusu	digusue digusute	digute digute (gaituste)
SU	D SP	disut disut		disu disu	disugu disugu			disute disute
SUE	D SP	disu(t)et disuet		disute disute	disugu disugu			disute disute
AYEK	D SP	(di)yotet, di(ot)et (di)yotet	(di)yok/n (di)yok/n	(di)yote (di)yote	(di)yogu (di)yogu	(di)yosu (di)yosu	(di)yosute (di)yosute	(di)yote (di)yote, diote

6. taula. Pasaia (D = Pasai Donibane, SP = San Pedro): ABS singularreko datibodun iragankorra (orainaldia)